

SKUTEČNOST

N E Z Á V I S L Á R E V U E
Ř Í D I R E D A K Č N I R A D A

Ročník V.

Leden—Únor, 1953.

Číslo 1—2.

O B S A H

PROČ SE UBRANILO FINSKO ?	<i>Luděk David</i>
ČESKOSLOVENSKÁ OTÁZKA	<i>Pavel Tigrid</i>
OBTIŽE FEDERALISMU	<i>Ladislav Čerych</i>
K DISKUSI O EVROPE	<i>Albert</i>
ČSR A STREDNÁ EUROPA	<i>Ján Zák</i>
MARSAL A GENERALISIMUS	<i>H. J. Hájek</i>
TYM ČO SA „NEMÝLILI“	<i>Karol Belák</i>
BILI CIKANI	<i>Vladimír Štědrý</i>
F. X. SALDA A ROZPAKY STRANY	<i>Vladimír Peška</i>
DOPISY A ODPOVĚDI	<i>M. F. Kašpar, O. Machotka</i>
OBRAZKY A PUBLIKACE	

SKUTEČNOST SE PŘEDPLÁCÍ:

Ročně:

- V ANGLII A IRSKU:** £ 1 Postal Orderem nebo šekem, vystaveným na jméno *H. J. Hájek*, do ústřední administrace Skutečnosti 28, Orchard Crescent, Edgware, Middx., England.
- V AUSTRALII, Tasmanii, N. Zélandě** £ 1: 10, leteckou poštou £ 3. Poštovním poukazem (Postal Order) na adr.: *Jan E. Vřečonka*, Box 4547—G.P.O. Sydney, Australia. Na tuto adresu řiďte také veškerou korespondenci.
- V BELGII:** frs. 150 mezinárodním převodem nebo bankovkou do ústř. administrace.
- VE FRANCII:** frs. 1000 na adr.: *A. Hrubý*, Kolbsheim, No. 56 (Bas-Rhin) — šekové konto č.: 95858 Centre de chèques postaux Strasbourg.
- VE FRANC. AFRICE:** frs. 1000 na adr.: *Karel Hrdlička*, Central Post, Poste Restante, Casablanca, Marocco.
- V HOLANDSKU:** zl. 12 na pošt. účet č. 564075, název účtu *Ing. Vlad. Brůža*, Bijlhouwerstraat 5, Utrecht.
- V ITALII:** lir 1200 převodem nebo bankovkou do ústř. administrace.
- V JIŽNÍ AMERICE:** Cr. S 100 na Banco Auxiliar de Sao Paulo por C.C.P. No. 78373, Rua Boa Vista 192, Sao Paulo. Koresp. na *Skutečnost*, Caixa Postal 8347, Sao Paulo.
- v Brazílii:**
- v Peru:** \$ 3 na adr.: *Vlad. Litochleb*, c/o CIREX S.A., Jirón Junín 319, Lima.
Ostatní státy stř. a již. Ameriky: \$3 do ústřední administrace nebo na brazilského či peruánského zástupce, dle místních devisorových poměrů. Letecké zásilky do stř. a již. Ameriky: \$ 6.
- V KANADĚ:** \$3, letecky \$6, na adr.: *Mirko Janeček*, 315, High Park Ave., Toronto 9, Ont. Na tuto adresu řiďte také veškerou korespondenci.
- V NEMECKU:** DM 12 na adr.: *Skutečnost*, Schliessfach 6, Postamt 62, München.
- V NORSKU:** K 15 mezinár. převodem či bankovkou do ústř. admin. nebo našemu zástupci ve Švédsku.
- V RAKOUSKU:** Sch. 75 na adr.: *F. Svab*, Hauptpostfach, Salzburg. Na tuto adresu řiďte také veškerou korespondenci.
- VE ŠVÉDSKU A DÁNSKU:** K 14 na adr.: *Stanislav Schottl*, Linnegatan 15, Limhamn, Malmö, Sweden. Na tuto adresu řiďte také veškerou korespondenci.
- VE SVÝCARSKU:** frs. 12 na pošt. šekové konto č.: II 166 36 (Lausanne). Název účtu *Lad. Čerych*, St. Sulpice — Vd.
- V USA:** \$ 3, letecky \$6, na jméno a adresu: *Ján Žák*, P.O.Box No. 1755, Grand Central Station, New York 17, N.Y. Na tuto adresu řiďte také veškerou korespondenci.

Předplatné z ostatních zemí: \$ 3 mezinár. převodem či bankovkou do ústř. administrace.

REDAKCE A ADMINISTRACE SKUTEČNOSTI: 28, Orchard Crescent, Edgware, Middx., England. Veškeré šeky, pošt. převody atd. do Anglie zasílané, vystavujte lask. na jméno *H. J. Hájek*.

Na ústř. administraci řiďte veškerou korespondenci, týkající se zasílání časopisu. V zemích, kde dostáváte *Skutečnost* prostřednictvím našeho zástupce, řiďte korespondenci lask. na něho. Předplatné pro letecké zásilky poukazujte pokud možno přímo do ústřední administrace.

PROČ SE UBRÁNILO FINSKO?

LUDEK DAVID

STARÍ ŘEKOVÉ měli bohatou mythologii, ale jeden druh mythu přece neznali: mythus alibistický. Tento epický útvar je zvláště rozšířen ve spisech, člancích a projevech lidí, kteří by rádi vylíčili československý Únor jako historickou zákonitost, jako nezbytný výsledek určité mezinárodní situace. Podle tohoto alibistického mythu rozhoduje se vždy o nás bez nás, a svoboda či nesvoboda padá s nebe, a selže-li jeden člověk, mají všichni právo umýt si ruce a prohlásit: Nic se nedalo dělat.

Historická zákonitost však neexistuje, a mezinárodní situace není jediným faktorem, který rozhoduje o demokracii či sovětské zemi. Stačí srovnat případ Finska a Československa. V publicistice na Západě už toto srovnání řada autorů učinila, a nikoli lichotivě pro Československo.* Finové dnes žijí bez státní policie, bez kolchozů, pracovních táborů, a bez všudypřítomné obludy propagandy. Demokratický řád jim nebyl dán velmocemi, dovedli si ho uhájit za podmínek horších, než byly u nás.

Demokracie však měla ve Finsku mnohonásobně více obhájců obětavých, odhodlaných, trpělivých a reálných, než v Československu.

Situace Finů byla v roce 1945 nesrovnatelně těžší než naše; Československo patřilo do tábora spojenců, Finsko mezi poražené. Finové musili draze zaplatit za to, že se ve dvou válkách bránili proti sovětské agresi; místo zahraniční pomoci čekala je povinnost platit reparace Sovětům; odstoupili Rusům jižní Karelii a na severu bohatou rudnou oblast kolem přístavu Petsamo. Tisíce obyvatel Karelie musilo být usídleno uvnitř země, stát se staral o přiděl půdy a zemědělského inventáře. To všechno znamenalo těžké hospodářské ztráty a dokonce i závazky pro řadu let; to všechno v zemi, která sama potřebovala pomoc, aby odstranila válečné škody.

Schopnost bránit se útoku zvenčí byla přivedena na minimum ustanovením mírové smlouvy, podle níž Finsko smí mít jen 34.400 vojáků ve zbrani, letectvo s 60 stroji a loďstvo s celkovou tonáží 10.000 tun, což se prakticky rovná

* Prof. Borkenau v knize „Der europäische Kommunismus“ píše o úspěšné obraně finských demokratů a uzavírá: „Je zde na místě postavit proti finskému chování české. Také Československo bylo tradiční demokracií, a zažilo jen krátkou ruskou okupaci; ale Beneš a čeští socialisté prohráli, na rozdíl od Paasikiviho a Fagerholma (který po odsouzení Tannerově přebral vedení finské sociální demokracie) svou národní nezávislost jedinečným spojením pošetilosti, sentimentálního panslavismu a nerozhodnosti v rozhodujícím okamžiku. A přece se mohli neméně jako Finsko spoléhat na Stalinův strach před ozbrojenou srážkou se Západem.“ Podobně píše Wendy Hall (The Forthnightly, Nov. 51): „Stačí pouze srovnat Československo a Finsko, abychom pochopili, jak toto pevné rozhodnutí (uchovat si samostatnost) neslo malý severský národ. Československo skončilo válku jako vítězný spojenec Ruska, a je dnes jeho vězněným satelitem. Finsko bylo dvakrát ve válce Ruskem poraženo, a je dnes jediným státem na hranici Ruska, který může konat svobodné a tajné volby. Je také jedinou zemí na světě, která se sama zbavila, jak se stalo za voleb roku 1948, komunistického předsedy vlády a komunisty dirigované vlády, zastaralou demokratickou methodou, totiž tím, že odhlasovala jejich odchod z úřadu.“

nule. Někdejší opevněná hranice u Leningradu, kde byla vybudována Mannerheimova linie, byla ztracena a vojensky bylo — a dosud je — na tom Finsko asi tak, jako Československo po odstoupení Sudet. Navíc si Rusové vybuvovali vojenskou základnu u Porkkala-Udd, odkud mají Helsinky na dostřel svých děl.

Představte si Československo v roce 1945, kde by Rusové měli letecké základny a tankové sbory kolem Mělníka, Československo, které by bylo povinno platit Rusku miliardové reparace. Z takové situace musili finští demokraté vycházet do boje za demokratický řád. Zdálo se, že sovětské Finsko je už jen otázkou času, až komunistická strana bude mít zajištěno tolik posic, že si, opřena o sovětskou hrozbu, bude moci uspořádat tiché převzetí moci.

Snad nikdo z těch, kdo se brání srovnávat výsledky demokratů finských a československých, nepopře, že Finsko bylo v daleko svízelnější situaci než Československo. Nebylo vázáno na Sověty jen svou vojenskou slabostí, ale také bolestným poutem reparací. Mírovou smlouvou se Finsko zavázalo dodat Sovětům zboží za 300 milionů dolarů — za předválečné ceny. I když Moskva část reparací slevila — jako předvolební pomoc pro komunistickou stranu — přece skutečná hodnota reparačních dodávek, které Finsko dokončilo loni na podzim, činila 570 milionů dolarů. Rusové si diktovali c o musí Finové dodat; a tak Finsko bylo donuceno zakládat metalurgické závody, které samo nepotřebovalo. — Bylo to těžké břemeno, ale slouží Finům ke cti, že se i s touto bolestnou kapitolou dovedli vypořádat.

Mírová smlouva obsahovala ještě další ustanovení, která měla podlomit odpor demokratů; byly zakázány všechny protisovětské organizace, a Finsko se zavázalo, že postaví před soud politiky, kteří vedli republiku za války. Mezi těmi, kdo byli odsouzeni jen díky diktátu mírové smlouvy, byl i vůdce sociálních demokratů, Vaino Tanner.*

Z prvních poválečných voleb vyšli komunisté s 24 procenty hlasů, což jim zajistilo 49 míst ve dvousetčlenném parlamentě, měli kryptokomunistu Mauno Pekkalu za předsedu vlády, a klíčové ministerstvo vnitra spravoval komunistu Yrjö Leino. Dost podobně tedy jako u nás, až na citelně menší procento neprozíravých voličů. Ale i jinak byla situace ve Finsku markantně odlišná.

Především demokratické strany nebyly naka-

* V roce 1947 byli tito t.zv. váleční zločinci (podle sovětského pojetí) propuštěni.

ženy národně-frontovním duchem. Dvě nejsilnější složky parlamentu tvořily a tvoří agrární strana a sociální demokracie. Srovnáme-li s tím poměry u nás, nemůžeme se ubránit dojmu, že zákaz zemědělské strany přihrál nejvíc trumfů právě komunistům; sociální demokracie ve Finsku pak je skutečně hodna svého jména, v jejím čele nestál Fierlinger ani o stupeň menší kolaborant rázu Laušmanova, ale otevřený kritik Sovětů, Karl August Fagerholm.

Finští sociální demokraté s komunisty nekokeovali a dovedli je zneškodnit na tom nejživějším místě: v odborech. Odbory se nikdy nestaly doménou komunistů, i když několik velkých odborových svazů mělo stalinskou většinu. Když se v srpnu 1949 pokoušeli komunisté vyvolat vlnu stávek, sociálně demokratičtí odboráři jejich akci zabrzdili, většina dělnictva se vrátila do práce. Dělnická milice se ve Finsku nikdy nestala hrozbou skutečností.

Imunní vůči stalinismu se ukázala rovněž armáda. Kolik Svobodů a Bočků měl československý důstojnický sbor, nemůžeme spočítat. Bylo jich však víc, než je pro národ s páteří a charakterem únosné. Mezi finskými důstojníky nenašla komunistická strana žádné spojence. Armáda tedy vypadla ze soukolí stalinského stroje na převzetí moci.

Komunistům ze všech instrumentů zbylo jen ministerstvo vnitra, kde horečně budovali podle sovětského vzoru státní policii. Stejně jako u nás, kristalisoval politický boj právě kolem tohoto ministerstva; ovšem výsledek byl jiný. V květnu roku 1948 odhlasoval parlament nedůvěru ministru vnitra a když Yrjö Leino odmítl odstoupit, zbavil ho president Paasikivi jeho úřadu. Finští komunisté snad tehdy doufali, že se jim podaří opakovat únorový puč československých soudruhů. Chyběly jim však k tomu předpoklady: řádná policie nepodléhala totiž ministru vnitra, nebyla tedy zglajchšaltována, armáda byla v rukou demokratických důstojníků, v odborech měli většinu sociální demokraté. Kromě toho demokratické strany věděly jasně co chtějí, a president se řídil ústavou, nikoli pokřikem komunistických demonstrantů.

V červencových volbách komunistická strana ztratila 13 mandátů, které připadly socialistům a občanským stranám. Finové dali ve volbách jasně najevo, že účast komunistů ve vládě nepokládají za žádoucí. Nová vláda pod vedením sociálního demokrata Karl August Fagerholma učinila škrť přes prospekt Národní fronty, a tak šéfové páté kolony se přestěhovali z ministerstev do lavic opozice. První akcí nové vlády bylo zrušit pověstnou státní policii. Vyšetřovací komise zjistila kromě jiných zajímavostí,

že tato komunistická policie překračovala hrubě svou pravomoc, ku příkladu odposloucháváním rozhovorů jednotlivých členů vlády, a že se rekrutovala z lidí, kteří sice neměli dostatečné školní vzdělání, ale zato bohaté záznamy v trestním rejstříku.

V témže roce, kdy v Československu stalinisté slavili velké vítězství, dokázali finští demokraté, že lze komunisty vyeliminovat z vlády. Nastínil jsem v úvodu, oč jejich situace byla horší a nebezpečnější než naše. Že uspěli, to je podle našeho soudu výsledek dvou faktorů: za prvé se finští demokraté nedopustili několika zásadních chyb, jichž se dopustili Čechoslováci: nepřivezli z Moskvy košický program a zákaz tvoření politických stran, nepřijali od komunistů rejstřík oslavných frází o Sovětském svazu. A za druhé měli občanskou kuráž.

Nepochybně byli uchráněni řady omylů svou odlišnou geografickou posicí a svou historií; u nás byl tlak Německa příliš těžký a napomáhal živit iluze panslavismu. Finové mají k Rusku ještě negativnější poměr než Češi a Slováci k Rakousku-Uhersku; po první světové válce musili si svou samostatnost vybojovat proti Rudým, a za druhé světové války byli Sověty dvakrát napadeni. Čtyřicet tisíc Finů padlo na frontě. Tady je třeba hledat odpověď na otázku, proč Finsko nekapitulovalo před svými komunisty. Národ, který je odhodlán bránit svou svobodu před mnohonásobně silnějším útočníkem z vnějšku, dovede se vypořádat také s pátou kolonou. V roce 1939 Finové raději volili válku, než velmocenský diktát. Čechoslováci za Mnichova diktát přijali, a od té doby se rozšířilo mínění, že o našich osudech se rozhoduje bez nás. Od té doby se u nás civilní kuráž stala vzácností. Některé věci se však na světě vyšvejkovat nedají. Patří mezi ně život důstojný člověka, který nelze zajistit jen ústavou, ale každodenní drobnou prací a právě civilní kuráží. Chceme-li být upřímní sami k sobě, musíme přiznat, že statečnost byla mezi ctnostmi československých demokratů zastoupena příliš vzácně. Jistě k tomu hodně přispěl Mnichov. Nechceme si hrát na oprávněné historie a soudit lidi; budiž nám však dovoleno konstatovat několik faktů. President Beneš se rozhodl přijmout mnichovský diktát, prý aby zachoval „biologickou podstatu národa“, aby zabránil těžkým válečným ztrátám, jaké postihly Polsko či Jugoslavii. Operace se podařila, ale pacient podlehl. Biologická podstata národa zůstala zachována, ale *charakter* národa onemocněl na rychlé úbytě.

Finové, postaveni o rok později před podobné dilemma jako my za Mnichova, neviděli v bio-

logické podstatě národa hodnotu nejvyšší. Čtyřicet tisíc jich padlo. Mluvil jsem jednou se třemi Finy, bratry, kteří všichni prodělali obě války proti Sovětům. Byli přesvědčeni, že právě tyto oběti a aktivní boj proti Sovětům daly finskému prostému občanu patřičnou sebedůvěru a odvahu nezaleknout se nepřítele vnitřního, postavit se proti komunistům v obci, v dílně, v odborové organizaci, a tedy i ve vládě a v parlamentě.

Bylo by nespravedlivé zjednodušit si srovnání osudů Československa a Finska a omezit se jen na nejvyšší představitele. Naši ministři nedokázali zlikvidovat komunistické protiústavní metody ministerstva vnitra, poslanci neodhlasovali nedůvěru, prezident nebyl dosti silný, aby zakročil ve prospěch ústavy. To je pravda trochu jednostranná. Je třeba vzít v počet to opatrnictví malého českého člověka, kalkulantsví vojenských a policejních gážístů, které je vedlo do řad pokvětovaných soudruhů, neodpuštělnou krátkozrakost a chamtivost zemědělců, kteří naletěli na Ďurišovy dekrety na půdu, zbabělost universitních profesorů, spisovatelů, novinářů, kteří si to nechtěli u Strany pokazit, loyaltitu národních správců, nových osídlenců v pohraničí a dědiců bytů po Němcích, kteří za pár svršků prodali nejen svůj hlasovací lístek, ale i sebe.

Žádný sebegeniálnější vojevůdce nemůže vítězit s armádou, kde devět vojáků z deseti se schovává za toho desátého. A přibližně tak vypadalo voličstvo demokratických stran v Československu. Někdy živnostník, jindy úředník se bál jít na schůzi strany, jejímž byl členem, protože by se to komunisté dověděli. Byl ochoten „bojovat“ za demokracii jen potud, pokud s tím nebudou spojeny nějaké svízele v jeho osobním životě.

Stalo se v Helsinkách, když odjížděla finská vládní delegace do Moskvy k podpisu smlouvy o přátelství a vzájemné pomoci, že se na nádraží shromáždily zástupy lidí. Komunisté začali zpívat Internacionálu, byli však přehlušeni a umlčeni, protože přítomní nekomunisté zanovali národní hymnu. Je to maličký detail, ale výmluvný. Těžko si představit podobnou scénu u nás, kdy vždy každý čekal, až co ti druzí. Ve Finsku nečekali, až co ti druzí. Nečekali na nádraží v Helsinkách, nečekali v odborech, ve vládě, v parlamentě. Věděli, že svoboda nepadá s nebe, že není zadarmo, že je třeba se angažovat a neohlížet se na to, zda se angažuje přednost kanceláře či soused od naproti. Na to Finové vyhráli — a Čechoslováci prohráli na nedostatek těchto věcí.

ČESKOSLOVENSKÁ OTÁZKA

PAVEL TIGRID

V rámci diskuse na thema „Stáři a mláďá“, zahájené loni na stránkách tohoto časopisu, uveřejňujeme tuto úvahu, která se k problému thematicky připojuje. (Red.)

Československý lid se dívá tváří v tvář ohrožení, jakému nečelil v tisíciletém proudu svých dějin. Je drcen nepřitelem vnějším i vnitřním, ztratil svou samostatnost státní, ztratil mnohé ze svých svobod národních, ztratil i četná z nejzákladnějších práv lidských. A nepřítel, darmo to zakrývat, jde na kořen vlastního národního bytí: humanitní tradici, křesťanský civilizační odkaz. A co hůř, den ze dne umdlévají síly, které ještě včera chtěly čelit tomuto náporu. Na místo síly nastupuje únava, na místo víry beznaděj, na místo odhodlání resignace a na místo pamětníků svobodných dob němí svědci barbarické skutečnosti.

Promítnuty na tento černý horizont doby, chvějí se otázky jako: máme právo na svůj stát? Budeme zase mít svou republiku? A dovedeme si ji udržet? A proč ta dlouhá, nerovná cesta od vítězství k novým porážkám, od svobod sotva dobytých k nesvobodám ještě temnějším, proč ty pravidelně se opakující smuteční průvody za rakví porážek?

Zdá se mi, že odpověď spadá do oblastí historicko-společenských a snad i metafysických zákonů o kyvadlovém pohybu národních rozkvětů a národních pádů, o železné zákonitosti osudu malých tváří v tvář velkým, slabých proti silnějším, v srdci Evropy ležících států proti mocnostem výhodněji položeným. A z této historické osudovosti plynou i další nevýhody: přerývanost národního života, tradice a kultury; neklidný mír; nedostatek času upevnit dobré, zreformovat nevyhovující, zneškodnit škodlivé... Co u velkého národa může být jen dočasnou malátností, bývá u malého národa smrtelným nebezpečím. A tak mnohé nasvědčuje tomu, že údělem malých národů je neustálý zápas o existenci, o bytí které by bylo víc než živořením, o přetrvání, o tradici, o ideál, o svobodu, o růst, o začlenění se.

Politicky mluveno to znamená, že československá otázka je otázkou evropskou. Kdykoli Evropa bude svobodná, Československo bude svobodné. Kdykoli svoboda v Evropě padne, svoboda v Československu bude ubita. Pády naší republiky byly spjaty s pády demokracie a svobody v Evropě nebo aspoň v její části. Zápas za československou demokracii je součást

širšího zápasu za demokracii evropskou, s níž stojí a padá náš stát.

Další odpověď na závažné otázky, které si klademe, zní asi takto: malý národ a malý stát se může udržet a rozvíjet jen v důsledné věrnosti velkým ideálům velké civilizace. V zápase o svobody a práva člověka musíme vždycky stát na straně člověka, na straně těch, kdo za práva člověka bojují, a to za každých okolností, i kdyby se na chvíli zdálo, že jiná cesta je pohodlnější, schůdnější, výhodnější. Krátce, musíme vždycky dělat politiku mravnou, jak tomu říkal Masaryk, politiku, která je důsledným prováděním a upevňováním humanity uvnitř i na venek. A dělat politiku, která se ve všem řídí ethickými hledisky, znamená přestat chytračit.

A zde si musíme odpovědět na otázku, zda jsme už od roku 1918 příliš často a příliš lehkomyslně nechytračili. Zda jsme vždycky byli neúprosnými zastánci pravdy, svobody a spravedlnosti, zda jsme vždycky byli demokraty bojujícími a nikoli demokraty malátnými, zda jsme neumdleli, kdy bylo třeba činů a zda jsme nezradili, kdy bylo třeba věrnosti? Je to tedy otázka po míře naší vlastní viny na osudech svého národa a státu.

Řekl bych, že lze-li mluvit o osudovém mezníku v životě Čechů a Slováků, pak je jím v posledních padesáti letech, kromě 28. října 1918, mnichovská dohoda z podzimu roku 1938. Mnichov totiž narušil hluboce mravní tkáň našich národů. Byl to otřes, který by těžce nesly i národy větší a početnější, než jsme my. Nechci tu analyzovat otázku, zda se na podzim 1938 mělo bojovat nebo nemělo bojovat. Avšak skutečnost, že národ nebyl poražen v boji, ale vydán na pospas, že místo boje přišla kapitulace, že velké ideály se přes noc proměnily v prázdná slova, to všecko těžce nalomilo ethickou páteř našeho lidu. Občanské ctnosti jako by se staly zbytečnými, humanitní ideály vysmívanými, demokratický systém slabošským, politikové pro posměch a mladá generace bez mravního a politického odkazu.

A s tímto dědictvím Mnichova a potom okupace jsme v roce 1945 vstoupili do nového života svého obnoveného, samostatného státu. Narušená tkáň národního života se znovu a ne-

blaze projevila: mnoho politiků se domnívalo, že chytračení je lepší než ideály, že politika je jenom taktika a žádné zásady. Chtěli jsme být spojenci a přáteli demokratického Západu i výbojně sovětské diktatury; předstírali jsme, že jsme demokratický stát, ale omezili jsme zcela nedemokraticky občanské, politické, shromažďovací i tiskové svobody; říkali jsme spravedlnost a měli jsme často stranickou justici; říkali jsme lidu, že už nestačí demokracie, nýbrž, že musí být demokracie lidová; že už nestačí lidskost, ale že musí být progresivní lidskost; že už nejde o svobodu, ale o osvobození pracujících; rozmělnili jsme si svůj vlastní československý demokratický slovník a toto zmatení jazyků nás připravilo o svobodu i o stát. Ukázali jsme se lehkovážnými a i lhostejnými vůči silám, které rozleptávaly samy ethické základy našeho bytí. Krátce vytáčeli jsme se, když jsme měli udeřit. Začali jsme se dohadovat s gangstery, místo abychom gangstery začali zavírat. Chtěli jsme národní frontu, zatím co komunisté chtěli národní porobu. Velikášsky jsme chtěli být mostem mezi Východem a Západem a stali jsme se mostem pro komunismus, pochodující dále na Západ.

Logická otázka, která vyplývá z otázek předchozích, zní: Poučili jsme se ze svých chyb? Provedli jsme chladnokrevný rozbor svých omylů? Nalezli se mezi námi lidé, dost odvážní, dost objektivní, dost poctiví, aby smělou křivkou načrtli nový československý program, aby se zamyslili nad celou naší tradicí, nad místem a posláním malého státu v Evropě a ve světě? Dovedli jsme se zbavit pověr, postavit nová kritéria, vymýtit fráze, zneškodnit malost a pokusit se o reálný pohled na sebe, své výhledy, své úkoly?

Vidím naši situaci asi takto: Češi a Slováci doma, po tolikerých strašných zkušenostech, poznali ve své obrovské většině, že bez svobody se nedá lidsky žít a že komunismus je hrůzným popřením všech svobod. Snad ještě nikdy nebyla touha po rozdrčení komunistické tyranie a nastolení svobody tak silná v našich zemích jako je dnes. Ještě nikdy všechny ostatní otázky nebyly podřízeny tak dokonale tomuto jedinému úkolu.

Nelze však nevidět, že zároveň s touto přímo živelnou touhou porazit a vymýtit komunismus, jde ruku v ruce nejistota pokud jde o budoucnost. Nikdo neví, co bude dál. Diskutuje se, pravda, v malých kroužcích přátel doma o tom, jakou budeme mít republiku, co bude a co nebude zachováno z hospodářských reforem poválečných československých režimů, zda bude federace užší nebo širší, co bude se Slováci,

co bude s Čechy, co bude s Němci. A je nesporné, že mnoho lidí u nás spíše tuší než ví, že Masarykovu první republiku už mítí nebudeme. To proto, poněvadž kolo dějin se neotáčí zpět a Masarykova republika, to bylo jako tvoření uměleckého díla, kterému se dařilo jen v jistém dobovém klimatu, s danými evropskými filosofickými i politickými horizonty, s lidmi, kteří už nejsou a které jsme milovali, s výhledy které jsou nenávratně zasuty, s dětskou čistotou, zkalenou zkušenostmi. A na leckterých rtech je otázka, zda bychom si republiku mohli udržet, zda by se neopakovaly pády z minulých dob. A těžko hledat odpověď na tyto otázky v prostředí intelektuálně tak vyprahlém, izolovaném a beznadějném jako je prostředí v němž žijí dnes oba naše národy. Jinými slovy: československá otázka, československý program musí býti znovu zhodnoceny a znovu formulovány v exilu, svobodnými lidmi, kteří se mohou orientovat filosoficky i politicky.

Dovršujeme pátý rok v exilu. Udělali jsme to? Nikoli. A obávám se, že uplyne ještě mnoho doby, než se tak stane, nebo že nás prostě vývoj událostí zaskočí. A přece, podle mého skromného soudu, nemáme v exilu jiného, důležitějšího a důsažnějšího úkolu, než formulaci československého programu. Na to ovšem nestačí stará koncepce a často ani staří lidé, lidé porážek, lidé utkvělých představ. Formulovat nový československý program znamená podívat se věcem tváří v tvář. Znamená zapudit frázi, odvrátit se od pohodlných receptů, od šablonismů, a hlavně odklon od politiky pštrosa, který strká hlavu do písku, aby neviděl skutečnost. Znamená to se především poučit ze ztrát naší samostatnosti a z tolikerých ohrožení našeho národního života a uvažovat o lepším, stabilnějším a trvalejším zajištění budoucího státu.

Federace? Dobře. Ale jaká? A s kým? A na jakém principu? Promyslet otázku nacionalismu a internacionalismu, státní suverenity a státní bohorovnosti. Zvážit, zda ta či ona konstelace by z nás neudělala nárazníkový stát, nebo článek nějakého nového „cordonu sanitaire“ nebo dokonce satelita. Studovat poměr česko-slovenský, a neřídít se tím, jak Češi vidí slovenský problém a jaké si přejí mít Slováci, nýbrž tím, jací jsou Slováci a co Slováci chtějí. Sám bych pokládal odtrhnutí Slováků od Čechů za politicky nesprávné a ve svých důsledcích nepříznivé a možná i tragické, především pro Slováci. Avšak, jestliže Slováci jako národ ve své většině opravdu chtějí autonomii, pak musíme uvažovat o tom, jakou míru autonomie mohou mít, aniž by se tím narušil moderní pojem státní struktury a státní celistvosti v zemích,

kde žije několik národů. A jestliže Slováci jsou a pokládají se za národ, nebylo by ani spravedlivé ani rozumné, aby jim kterýkoli demokratický Čech toto právo upíral. Myslím, že Československou republiku spíše udrží jako celistvý celek rozumná, spravedlivá politická a správní slovenská autonomie, než československý centralismus, který prostě nemá opory v širokých vrstvách ať Slováků ať Čechů. V jednom však nemůže být kompromisu: v tom, že naše republika musí být opravdu demokratická, naše politika humanitní, naše orientace západní. Nemůže proto mít žádných nitek, ani politických, ba ani sentimentálních, které by vedly k fašismu nebo ke komunismu, k Moravcovi a Gottwaldovi, Tisovi a Viliamu Širokému. Ti jedinci mezi Čechy a Slováky, kteří patří k uctivačům obou těchto režimů, nemohou mít místa ve veřejném životě demokratického státu.

Dále: studovat nesnadný problém německý a sudeto-německý. Nestačí prohlásit, že Němci jsou poražený národ, který je třeba hlídat, a sudetští Němci jsou národnostní skupina, kterou jsme vyhnali, majíce na to postupimský glejt, a tím je věc pro nás vyřízena, nýbrž musíme se po masarykovsku ptát: Bylo to spravedlivé? Bylo to rozumné politicky a hospodářsky? Bylo to v souladu s naší humanitní tradicí? Bylo to prospěšné nám a našemu jménu ve světě? A jestliže dojdeme k poznání, že, pokud jde o odsun, bylo často porušeno právo lidské, byla zvěrstva, byla nespravedlnost, pak není jiné cesty než té, která vede k revisi odsunu. Jestliže víme, že není kolektivní viny, pak také nemůže být kolektivního trestu. Jestliže jsme proti zvěrstvu, pak proti němu musíme být vždycky a všude. Říká se: cožpak se nacisté u nás nenapáchali dosti zločinů? Copak tisíce lidí neumřelo na šibenících a v koncentracích? A neumřelo nevinně? Na to odpověď zní, že nacisté nemohou a nesmějí nám být příkladem a sudidlem a normou. Čeho se dopustili nacisté, se nedopouštějí Masarykovi Češi a Slováci. A jestliže jsme se provinili nelidskostí vůči jiným lidem jenom proto, že patřili k jinému národu, pak to musíme odčinit. A nesmíme čekat, až nás k tomu někdo donutí, nýbrž musíme přijít sami, iniciativně, vědomě, nikoli z nějakého národního sebemrškačství a pocitu méněcennosti, ale proto, poněvadž to tvoří část naší touhy po spravedlnosti, která v nás žije.

A se stejnou poctivostí a naléhavostí musíme studovat a později formulovat zásady hospodářské a sociální: znárodnění, pozemkovou reformu, správní decentralisaci, industrialisaci Slovenska, sociální péči, školství, atd. A všechny tyto problémy musíme vidět nikoliv ze zorného úhlu dogmatika, straníka, slovem malého člo-

věka, nýbrž ve světle absolutních hledisek a ideálů, na nichž bude spočívat a musí spočívat náš národní život a náš stát: mravnost, spravedlnost, svoboda, čestnost, čili jak Masaryk říkal, vidět problémy sub specie eternitatis. Jsme-li na pochybách, poraďme se s Tomášem Masarykem. V jeho myšlení, v jeho zásadách a vývodech je všechno, co potřebujeme k dnešní své formulaci „české otázky“, jako filosoficko-politický základ i jako vodítko a korektiv. Třeba jen tyto široké, a neváhám říci nádherné masarykovské zásady aplikovat na každý jednotlivý problém, který jest nám řešit dnes a který v podstatě je jenom ještě nesnadnějším, ale podobným úkolem, který měl Masaryk před rokem 1918 i po něm.

Ale bylo by nemasarykovské a bylo by jen poloviční prací, kdybychom se spokojili jen studiem československé otázky a kdybychom zůstali jen při formulaci československého programu. Domnívám se, že je naší povinností zde v exilu tento program také vyhlásit, k němu se znát, domov s ním seznámit a jeho uskutečňování provádět, pokud je to v našich možnostech a silách. Já myslím, že zásada: nesmíme nic říkat, nesmíme nic dělat, to až jednou národ doma se sám rozhodne, je zásada nesprávná a nebezpečná. Zrcadlí příliš mnoho z myšlenkové sterility, exulantského komplexu méněcennosti a pocitu neschopnosti, které provázejí každý, delší dobu trvající, politický exil. Naopak se domnívám, z důvodů, které jsem už nastínil na začátku, že my máme být *ideovou avantgardou* svých národů, že po bedlivém studiu máme nahlas říci, kdo jsme, co chceme, co navrhujeme a co odvrhujeme. A máme se ze všech sil snažit nikoli být neutrálními, nýbrž naopak snažit se ovlivnit ostatní, ovlivnit československý lid, k němuž hovoříme prostřednictvím rozhlasu, máme se pokusit vést své národy už teď a nyní. Jestliže k celé naší problematice přistoupíme s masarykovskou poctivostí a čistotou, s nadšením a vírou, že jednáme podle zásad a ideálů, které jediné se osvědčily k prospěchu člověka, jestliže naše činy v exilu budou opravdu vždycky v souladu s tím, co říkáme, pak není důvodu, proč bychom neměli nejenom právo, ale dokonce i povinnost vést.

Jak na první pohled zřejmo, úkol obrovský. Splníme jej? Vyhlídky nejsou dobré, problémy složité, lidí málo, sil ještě méně. Jsem dalek toho, abych, jak je to mezi námi teď v módě, lámal hůl nad profesionálními politiky z exilu, nad Radou Svobodného Československa a spokojil se konstatováním, že jsou to všichni staří, neschopní a rozhádaní tatíci. Myslím spíše, že jsou to poctiví lidé, kteří jsou unaveni, lidé porážek, lidé spíše zpolitisovaní než političtí, lidé

minulosti. Jestliže čtyři roky nestačily aspoň k nástinu nějaké koncepce, sotva takovouto koncepci přinesou čtyři roky příští. Už proto, že je k formulaci československého programu třeba velké síly mravní i intelektuální, že je třeba povědět boj falešným ilusím, pohodlným polopravdám a hlavně frázím. Fráze nebezpečně ohrožily naši politickou řeč a zpovrchněly naše myšlenky. Obávám se, že mnozí z našich politiků v exilu nemohou poskytnout víc, než starý recept, na který se dnes v mezinárodní apatice už nic nekoupí.

A mladí? Budou oni, nebo jeden z nich, s to formulovat československý program? Nechci být prorokem ani škaredohlídem. Snad se to podaří za předpokladů, že mladí a politickou minulostí nezatížení českoslovenští exulanté se ukáží jako lidé širokých rozhledů a také širokého srdce, že odhodí předsudky, dogma, nenašlenlivost a že zabijí sami v sobě zárodek chytračení, vševědoucnosti, messianismu.

Neřekl bych však celou pravdu, kdybych nedodal ještě toto: formulace našeho československého programu zde v cizině je jistě důležitý úkol; ještě důležitější je, aby se našli lidé, kteří se k takovému programu budou hlásit a budou jej uskutečňovat. Mnoho záleží na tom, zda budeme avantgardou svého národa nebo jeho přítěží.

Viděno s nejvyššího hlediska, která nám dnes jedině může být směřodátné, naše otázka zní: jakou budeme mít republiku, nýbrž jaké budeme mít lidi. Nikoli: jaké budeme mít československé hranice, ale jakého budeme mít československého člověka. Nemělo by smyslu ani trvání budovat nový národní a státní život na lidech, kteří už nemají ani ideálů, ani energie, na lidech, charakterově a intelektuálně dlouhými úseky života v nesvobodě pokřivených. Tu se objevuje před našima očima československý problém v celé své šíři a v celé své časové perspektivě, v úkolu nejzákladnějším.

PŘED PĚTI LETY

Snad nejvýraznějším znakem celé krise bylo amatérství nekomunistů. Věc, pro kterou tři strany podaly demisi, byla dobrá, ale zdá se, že jejich čin byl naprosto nepřipraven. Očekávaly-li, že se komunisté nedopustí protiústavního činu, pak měly aspoň zabezpečit své ústavní postavení získáním podpory sociálních demokratů, bez nichž neměly ani v parlamentě většinu. Avšak zdá se, že odstoupivší ministři byli postiženi zvláštní slepotou, když očekávali, že komunisté budou postupovat ústavně. I s podporou sociálních demokratů nebyli by se mohli postavit na odpor komunistickému násilí ničím jiným než silou... Avšak zdá se, že neměli vůbec žádných plánů.

Odsuzuje-li Západ české demokraty za to, že „se nepostavili“ proti komunistům, je to ovšem stejně málo spravedlivé, jako byla britská nebo francouzská kritika Beneše za to, že nebojoval sám v r. 1938. Nicméně, i kdyby západní pomoc byla bývala k dispozici, je pochybné, zda by si ji čeští demokraté byli přáli...

Češi pevně věří, že jejich odvěký nepřítel, který jednoho dne musí znovu povstat, je Němec a že jen Rusko je dokáže proti němu ubránit. Toto přesvědčení ochromilo vůli Čechů bránit se komunistickému teroru. Tolik si přejí bránit svou nezávislost proti německému nebezpečí, které dnes neexistuje, že tutéž nezávislost odevzdali pověřeným agentům Ruska, jehož jho jak zkušenost dokázala, není o nic lehčí než bylo jho nacistické.

Většina Čechů byla a stále ještě je oddána politické demokracii a s hrdostí si uvědomuje, že přísluší k západní kultuře; avšak stejně odhodláni byli uchovat si své spojenectví s Ruskem. Vášnivěji než kterýkoli jiný národ toužili Čechové po přátelství jak se Západem tak s Východem. V tom byl prezident Beneš, se vším svým pathetickým váháním, se vším svým myšlením, v němž přání bylo otcem myšlenky, pravým symbolem svého národa.

Události posledního týdne podaly konečný důkaz o tom, že tento druh usmíření Západu s Východem není možný. Byl-li kdy národ, s jehož věrností Rusové mohli počítat, byli to Češi. Nikdo nemohl být „přátelštější“ k Sovětskému svazu než byl prezident Beneš a českoslovenští vůdcové politických stran... Avšak pravdou je, že mužové v Kremlu si nepřejí přátel. Pro ně se lidstvo dělí na nepřátele a otroky...

OBTÍŽE FEDERALISMU

LADISLAV ČERYCH

VŠECHNY články, které byly o sjednocené Evropě až dosud napsány, měly, chtě nechtě jakýsi nádech neskutečna. Nechci tím tvrdit, že se na ně pohlíželo vždy jen jako na snění, ale jednalo se o problémy, které stály ve stínu tak zvaných velkých mezinárodních událostí. Kdo by se měl, kromě několika zanícených, zajímat o federalistický kongres v Montreux, v Cáchách nebo o konferenci Evropského hnutí, když noviny byly plné zpráv o Korei, o sporu anglo-perském, o poměrech v Berlíně . . . Proč přikládat důležitost neurčitým resolucím několika neznámých poslanců, když přece mnohem více záleželo na tom, jak se dohodne Quai d'Orsay s Adenauerem. Pamatuji se, jak v květnu 1952 muselo co nejrychleji skončit zasedání Evropské Rady ve Štrasburku, protože se italská delegáti vraceli narychlo domů, aby nepropásli volební kampaň do obecních zastupitelstev.

Zdá se, že v posledních týdnech a měsících nastala v tomto směru radikální změna. V srpnu 1952 vstoupil v činnost Schumanův plán, zrodilo se Evropské uhelné a ocelářské společenství.* Krátce na to, 10. září, vydali zahraniční ministři Francie, Itálie, Západního Německa, Belgie, Holandska a Lucemburska prohlášení, ve kterém žádají, aby členové shromáždění Evropského uhelného a ocelářského společenství (poslanci parlamentu Schumanova plánu) připravili do šesti měsíců návrh na smlouvu, kterou by se zřídilo evropské společenství politické, jinými slovy, aby byla připravena ústava Evropské federace. Vzniká tak zvané Shromáždění ad hoc.** Nazývávejme ho pro jednoduchost „shromážděním ústavním“. Na ústavním návrhu se pracuje horečně až do Nového roku 1953. 7. ledna se plenum ústavního shromáždění sejde znovu a jeho členové mají již v rukou

první text. Čtyřdenní zasedání končí nečekaným úspěchem. Poslanci šesti západoevropských států schvalují v hlavních rysech a velkou většinou ústavní návrh, který připravila zvláštní komise za předsednictví západoněmeckého poslance von Brentana.*** Zdá se dokonce, že převažují t.zv. maximalisté, to jest ti, kteří si přejí evropskou organizaci s poměrně rozsáhlými kompetencemi. Okolo 10. března se sejde ústavní shromáždění znovu, aby jednalo a hlasovalo o definitivním návrhu, který pak bude ve formě mezinárodní smlouvy zřizující nadnárodní organizaci předložen šesti západoevropským vládám k podpisu a později příslušným parlamentům k ratifikaci. Počítá se s tím, že během roku 1954 dojde k prvním všeobecným a přímým volbám do evropského parlamentu.

Současně s přípravou evropské ústavy se již rozjíždí naplno Evropské uhelné a ocelářské společenství (CECA). 10. února se v šesti státech západní Evropy, na rozloze milion třista tisíc čtverečních kilometrů o 155 milionech obyvatel, ruší všechna cla na uhlí, železnou rudu a železný šrot (cla na ocel budou zrušena 1. dubna). „Ode dneška,“ říká jeden z členů Nejvyšší správy společenství (High Authority), „už neexistuje uhlí německé, francouzské nebo belgické, ale jen uhlí evropské.“ 18. února přináší Reuter zprávu z Říma, že v Itálii klesly ceny železných polotovarů o 32 dolarů na tuně.

Až potud je tedy všechno výborné a federalisté v celé Evropě si mohou blahopřát. Bohužel má současný postup ve sjednocování Evropy jednu stinnou stránku, skoro bych řekl stránku tragickou: evropská armáda. Jestliže se dostaly do popředí mezinárodních zájmů události ve Štrasburku, konference a porady ministerského výboru Evropského uhelného a ocelářského spo-

* Francouzský název: „Assemblée Commune.“

** Ve skutečnosti je toto shromáždění skoro totožné s parlamentem Schumanova plánu. Má jen o devět členů víc, to proto, aby odpovídalo parlamentu evropského obranného společenství, který byl v odstavci 38 smlouvy o evropské armádě pověřen přípravou skutečné federace Evropy. V září 1952 však již bylo jisté, že k ratifikaci smlouvy o evropské armádě nedojde ani zdaleka tak brzy, jak se předpokládalo. Bylo tedy nezbytné nalézt jiné shromáždění, jiné místo pro přípravu ústavy. Na druhé straně se předpokládalo, že k ratifikaci smlouvy o evropské armádě dojde snadněji, když už bude existovat alespoň zárodek politické nadstátní organizace Evropy.

*** Nejdůležitějším autorem ústavního návrhu byl až dosud belgický socialistický senátor, profesor mezinárodního práva na universitě v Lutychu, Ferdinand Dehousse.

lečenství a dokonce i projevy nejrůznějších politiků o Evropské federaci, pak je to především díky diskusi o evropské armádě. Evropská armáda je předmětem většiny francouzko-německých vyjednávání, je předmětem Bidaultovy a Meyerovy cesty do Londýna, skoro výlučným předmětem Dullesovy návštěvy v Evropě. Evropská armáda je nejdůležitější otázkou vlády kancléře Adenauera, vlády francouzské, je ústředním činitelem v americkém postoji k Evropě. Nepřímo na ni se váže i otázka sárská a dokonce terstská. Krátce řečeno, prostřednictvím evropské armády nabyt problém evropského sjednocení při nejmenším takové důležitosti a bezprostřednosti jako kterýkoliv jiný problém „veliké mezinárodní politiky“. Spor o evropskou armádu se stal součástí studené války.

Bylo by příliš zdouhavým popisovat, proč se tak stalo: Nedůvěra Francie k Německu a zjištěná nezbytnost zapojit Německo do západního obranného systému byla jedním z hlavních popudů k vytvoření evropské armády. Tím, že však Anglie odepřela účast na evropské armádě, vznikla na některých místech ve Francii obava z převahy Německa v budoucím evropském obranném společenství a odtud také požadavek smlouvu doplnit nebo dokonce revidovat tak, aby nemohla odhalit slabosti IV. Republiky. Ještě větší úlohu v odporu k evropské armádě hrají beze sporu důvody vnitropolitické, především ve Francii a v Německu. Smlouvu podepsaly vlády a neblahý systém politických stran v těchto dvou zemích nutí opozici, aby odporovala všem vládním projektům. Profesor Carlo Schmidt, který byl v západním Německu skoro až do padesátého roku jednou z vedoucích osobností federalismu, se vyslovuje v 51. a v 52. roce proti všem velkým sjednocovacím návrhům. Je totiž členem opozice a návrhy, i když by s nimi musel souhlasit jako socialista po věcné stránce (Schumanův plán), mají tu vadu, že s nimi souhlasí politický odpůrce Adenauer.

Ale o tom všem psal již mnohem důkladněji snad celý tisk svobodného světa. Náhlé vzplanutí boje o evropskou armádu má však, podle našeho názoru, ještě jeden hlubší a trvalejší důvod. Manageři politických stran a zájmových skupin — kapitalistických i socialistických — si totiž uvědomili, že otázka evropského sjednocení začíná být vážnou. Až dosud se jen hovořilo, několik studentů-idealistů, „lidí nepoli-

tických“ organizovalo hlučné manifestace a seminární kroužky, uveřejňovaly se vědecké nebo propagační studie. Není divu, že se „reálpolitikům“ zdály důležitější volby do obecních zastupitelstev v severní Itálii.* Ale posledních šest měsíců mnoho změnilo. Schumanův plán už neznamená jen mezinárodní smlouvu, ale také svazek milionu sedmi set tisíc dělníků. To může být nemilým pro některé vedoucí jak svazků zaměstnavatelských, tak svazků odborářských. Západoněmecká sociální demokracie už nemůže suverénně rozhodovat o tom, co je pro německé dělníky dobré a co ne, výrobci v severní Francii musí brát ohled na hospodářské podmínky v ostatních státech společenství. A ve Štrasburku se vážně jedná dokonce o evropské ústavě, zatím co se dřív hovořilo jen o úzké spolupráci. Nemile zaskočení jsou ti, kteří skrývali svůj odpor k evropské armádě za radikální federalismus, za argument, že evropská armáda je nesmyslem, dokud nebude existovat i evropská vláda, parlament a ústava.

Probouzí se internacionála nacionalistů. Staříčkový Eduard Herriot si podává ruku s Eduardem Daladierem. Být předsedou suverénního Assemblée Nationale je přece jen lepší, než zastávat totéž místo v parlamentě jednoho ze šesti států federace. Generál Koenig varuje před zeslabením francouzského postavení ve světě. Němečtí socialisté vyhlašují nesmiřitelný boj evropské armádě, protože prý znemožňuje sjednocení německého národa a nezaručuje „Gleichberechtigung“. Belgická Státní rada vynáší rozsudek nad celou smlouvou: „Odporuje naší ústavě.“ Najednou volají všichni: „Smlouva o evropské armádě omezuje státní suverenitu.“ Jako by si neuvědomovali, že evropská armáda má být vytvořena především a právě proto, aby státní suverenitu omezila. Ovšem že nezůstane jen při výstražném volání. Mobilisují se politické strany, skupiny a frakce. Vyvíjí se tlak na vlády. V diplomatickém slovníku se tomu pak říká dodatkové protokoly, vzájemné ústupky nebo „otázky“ (sárská, terstská a p.).

Celé toto hnutí se dalo při trošce předvídatosti očekávat. Příliš mnoho lidí z příliš mnoha stran nadšeně souhlasilo s myšlenkou evropského sjednocení, než aby to byla pravda. Opět se musíme vrátit k známé a vyzkoušené zásadě. Pokud je nějaké politické hnutí jen záležitostí intelektuální, nemá politického dosahu v pravém slova smyslu. Pokud byl komunismus pro Západ převážně filosofickým přesvěd-

* Tato věta není míněna jako narážka neb o dokonce útok na postoj italských poslanců. V Itálii se naopak federalistické hnutí rozvíjí lépe, než kdekoliv jinde.

čením nebo ideologií, nenarazil také na žádný skutečný odpor. Pokud byla evropská federace jen předmětem diskusních večerů a akademických přednášek, přijímali ji i ti nejzatvrzelejší nacionalisté. Dnes se však tato myšlenka stává součástí všedního života. Cena uhlí, mzdy v ocelářském průmyslu, vojenská povinnost — to všechno jsou věci příliš konkrétní, než aby se o ně nemuseli zajímat vlivní a slavní tohoto světa. S nespornými úspěchy přichází i první skutečné překážky. Básník by pravděpodobně použil Dykových slov: „... boj teprve nám nastává.“

Otázka, kterou si musíme nyní položit, se týká způsobu tohoto boje. Musíme se ptát, jak jsou silní a jaké naděje mají ti, kteří jsou na straně federace. Odpověď nemůže být a také nikdy nebude jednoznačnou. Bude záviset na tom, co si každý z nás představuje pod pojmem federalismus, na tom, jakou náplň a cíl dáváme myšlence evropského sjednocení. Pokusil jsem se již v předchozích číslech Skutečnosti* objasnit tento bod trochu podrobněji. Snažil jsem se dokázat, že evropské sjednocení může mít trvalý úspěch jen tehdy, když jeho obsahem nebude jen politický akt odstranění hranic nebo zřízení centrální evropské vlády, ale když jeho důsledky budou také vnitropolitické. Jde jinými slovy o to, aby evropský federalismus znamenal široce založenou politickou akci se snahami o určité strukturální změny evropské společnosti. V praktické rovině musí tedy federalistický program přinést voličům odpověď na všechny hlavní otázky každodenního rozhodování. Belgický horník nebude obvykle stávkovat k vůli změně počtu poslanců v evropském parlamentě, ale k vůli své mzdě. Spotřebitelé v Itálii nezahájí bojkot proto, aby byla zkrácena doba poslancekého mandátu. A když se nebude federalismus starat o problém mezd, cen nebo postavení výrobců, nebudou se ani dělníci, spotřebitelé nebo výrobci starat o federalismus a sjednocení Evropy bude nadále závislé na výsledku kuloárních jednání.

Současné obtíže a spory v evropském sjednocovacím procesu jsou, zdá se mi, novým důkazem, že s evropským federalismem není ještě všechno v pořádku. Nástup nacionalistů nejruznějších ražení, články o napjatém poměru francouzsko-německém, nedočkavé výzvy z Ameriky — to všechno svědčí nejen o překážkách, ale také o slabosti. Jsou-li mé předpoklady správné, pak je tato slabost důsledkem absence skutečného federalistického programu. To ovšem neznamená, že by vše na evrop-

ském bojišti bylo ztraceno. Ani zdaleka ne. Úspěchy, o kterých jsem hovořil, jsou nesporné. Myslím ale, že je nutno pochopit podstatu zdánlivé nepřekonatelnosti našich překážek, abychom je překonali. Situace by byla tragickou, kdyby návrh na evropskou ústavu a smlouva o evropské armádě byly jediným pozitivem našeho úsilí. Na jednom úseku fronty však už nacionalismus zcela prohrál. Schumannův plán, jeho nadnárodní a politická struktura, jeho důležitost hospodářská, je onen bod, ze kterého je možno „pohnout světem“. Evropské uhelné a ocelářské společenství a především jeho generální ředitel Jean Monnet jsou zárukou, že v Evropě existují místa, kde nehrají už žádnou úlohu spory o hranice a o sebeurčení. Jsem přesvědčen, že si této skutečnosti je vědomo dost zodpovědných Evropanů, tak jako si jí byl vědom John Foster Dulles, když zakončil svou cestu po Evropě návštěvou u evropské uhelné a ocelářské vlády. A snad je ještě dost času, abychom o tento bod opřeli další boj za evropské sjednocení.

ČTENÁŘE V KANADĚ

upozorňujeme na novou adresu našeho zástupce:

MIRKO JANEČEK,
315, High Park Ave.,
Toronto 9, Ont.

ČTENÁŘE V AUSTRALII,

Tasmanii a na Novém Zélandě upozorňujeme na novou adresu našeho zástupce:

JAN E. VŘEČONKA,
Box 4547—G.P.O., Sydney,
Australia.

Na tyto adresy řiďte objednávky a platby za zaslání lodní poštou; zaslání leteckou poštou obstarává přímo ústřední administrace v Anglii.

*

SNÍŽENÍ PŘEDPLATNÉHO

Čtenáře ve SPOJENÝCH STÁTECH v KANADĚ a v JIŽNÍ AMERICE upozorňujeme, že od ledna 1953 snižujeme roční předplatné Skutečnosti na celém americkém kontinentě na

\$ 3 (leteckou poštou \$6)

* Skutečnost č. 5-6 a 7-8, 1952.

K DISKUSI O EVROPĚ

VE SVÉM krátkém kritickém zhodnocení článku „O malé a velké Evropě“, otištěném v II.-12. čísle Skutečnosti (roč. 1952), dotkl se kolega Hájek několika mých thesís, které se mu zdály být přehnané, problematické nebo nesprávné. Chápu se tedy příležitosti, abych ozřejmil, po případě obhájil to, co zavdalo příčinu k jeho reakci.

Překvapuje mne, že má pasáž o anglo-evropském poměru vyvolala dojem, jako bych a limine) popíral možnost začlenění Anglie do evropské federace, jako bych soudil, že Anglie se nikdy, ani v nedohledné budoucnosti, řádným členem kontinentálního státního svazu nemůže stát. Slovy Hájkovými řečeno jsem nad Johnem Bullem provždy udělal kříž. Snad jsem v článku nedosti jasně zdůraznil to, co Anglii ke kontinentu pojí a omezil se jen na protiklad, daný v tomto poměru — leč i tak nemožno nevidět, že mé popření možnosti anglo-evropské kooperace bylo pouze podmíněné. Na poměru Rakouska a Německého státu jsem přece jasně ukázal („Teprve když prvá světová válka Dunajskou monarchii rozmetla a německé Rakousko bylo od ostatních jejích složek odděleno, nastal okamžik, kdy začlenění Alpských zemí do Německého státu mohlo hladce a bez potíží být realizováno...“) co o věci soudím. A pokud jsem hovořil přímo o Anglii, uvedl jsem výslovně dvě překážky (existence Commonwealthu a insulární politická koncepce), které jsou příčinou, proč „dnes, zítra a ani pozítří“ Anglie nemůže dělat pozitivní Evropskou politiku. Konkluse, že odstraněním těchto dvou překážek cesta Anglie k Evropě bude uvolněna, se v argumentaci mého článku přímo nabízí — jinak bych býval tvrdil, že Anglie nikdy a za žádných okolností se členem federace nestane, což jest idiotství. Naopak, sám osobně jsem přesvědčen, že v druhé polovině tohoto věku (tempo dnešního politického vývoje je závratné) uvidíme Anglii jako spolkový stát Evropského svazu; snad za katastrofální situace se tak může stát i „přes noc“. Příklad, který Hájek uvádí, Churchillovu nabídku Francii v r. 1940, však v této souvislosti nepovažuji za šťastný — splynutí Britského imperia s Francouzským (a o nic jiného tehdy nešlo) je pro tvoření evropské federace stejně irrelevantní jako na př. Benelux.

A nyní k problému evropského „nacionalismu“. Ani zde mne můj kritik správně nepochopil. Nejde o to, aby iracionální resenti-

menty proti zámožským národům západní civilizace byly stoupenci evropského hnutí rozvíjeny, abychom, lidově řečeno, štváli proti Americe. To dělá komunismus, a kdybychom to dělali my, zařadili bychom se automaticky do jeho agitpropového aparátu. Věc se však má jinak; kritisoval jsem evropské hnutí, že podceňuje, nebo lépe, ignoruje citovou reakci Evropanů na dnešní pokořující situaci, reakci, která se mimo jiné projevuje růstem protiamerické nálady na kontinentě. Jestliže protektorské manýry Američanů na pevnině vzbuzují odpor, je dětinstvím spáchané přehmaty zamlčovat, retušovat nebo omlouvat, nýbrž těm, kdož se nad tím pohoršují ukázat, co mají dělat, aby to zamezili — ukázat, že jedině Evropská federace může Evropanům vrátit politický význam a lidskou důstojnost. Dělit resentmenty na iracionální a racionální, byť i v uvozovkách, jak to činí Hájek, je absurdní. Samozřejmě, že Sovětský svaz je nepřítel úhlavní a že se proti němu musíme stavět v první řadě; být Evropanem znamená však sebeuvědomení a sebevědomí vzhledem k našim zámožským spojencům. Ti mohou, jako na př. kanadští Francouzi, být v kulturním ohledu snad vyhraněnější Evropany nežli my sami; nejde však o kulturu, nýbrž o politiku — nesměšujme pojmy! Jejich politický zájem je a musí být jiný nežli náš, už proto, že nejsou v naší situaci, že neprodělávají to, co od 1914 proděláváme my.

Konečně něco o eventuálním Atlantickém společenství národů. Maloval jsem jeho důsledky pro Evropu příliš černě? Hájek vidí v existenci takového společenství možnost odstranit sovětskou hrozbu; tím by pak posice „hraničního území“, pro Evropu tak zhoubná, byla, dodejme po vítězné válce, automaticky likvidována. Je však možno, aby Atlantické společenství mělo argesivní charakter v tom smyslu, že by svůj hlavní politický cíl vidělo v rekonkvistě sovětisované Evropy? V onom společenství, kde by americký zájem dominoval, by role evropských hraničářů byla po výtce defenzivní — poutat pokud možno největší část rudého potenciálu. Už jen z hospodářských ohledů by expansivní tendence onoho společenství byly orientovány na Asii a nikoli na evropské vnitrozemí. Právě vítězství republikánů v letošních volbách by mělo být výstrahou každému, kdo se domnívá, že Američané budou určovat své politické cíle a prostředky, jako by byli evropskou mocností.

Albert

ČSR A STREDNÁ EUROPA

JAN ŽAK

„... Nový človek, homo Europeus, bude výslednicou nielen zahraničnej, ale hlavne vnútornej politiky.“

T. G. Masaryk, *The New Europe*, 1917.

I.

NARODNÉ ŠTÁTY

ÚVODOM do novej Európy z obdobia 1918-1938 je versailský mier. Organizácia štátov stredo- a východoeurópskych vyrástla na novom základe. Národy stali sa novým organizačným princípom štátnym a medzinárodným. Masaryk nazýval tento prerod „znárodňovaním štátov a medzinárodných vzťahov“ (*The New Europe*, memorandum Spojeneckým vládam z r. 1917). Národ bol v očiach Masarykových organizáciou a priori demokratickou: stál v boji proti absolutizmu, teokracii a dynastickým vládam. Táto idealistická koncepcia národa spočívala na antitíze národ a štát. V súhlase s Herderom tvrdil Masaryk, že štáty, aspoň tie, ktoré videl pred sebou, sú v podstate umelé útvary; národy naproti tomu boli mu prirodzenými útvarmi humanity. Demokratické štáty boli útvarmi, ktoré mali povstať z porážky starých foriem a z nového demokratického humanitného ducha narodov.

Masaryka možno celkom právom považovať za filozofa po-versailskej Európy, za filozofa revolúcie stredo- a východoeurópskych narodov. (A. J. P. Taylor, britský historik modernej Európy pokladá Masaryka rovnako ako Štrossmajera za ideového zakladateľa Juhoslávie.) Na tomto mieste však neide o hodnotenie osobností, ale o vychytenie princípov, na ktorých bola postavená Stredná Európa a s ňou i Československá republika. Právo sebaurčenia a národný princíp dal našim národom štát a Strednej Európe organizáciu. Všeobecne prijatým programom a želateľným typom štátu novej éry Wilsona a Masaryka bol štát národný a organizácia medzi-národná.

Národný princíp ostal však princípom iba na papieri, na ktorom boli napísané smluvy, dohodnuté vo Versailles, St. Germain, Trianon, Neuilly... Skutočnosť, ktorú tieto smluvy kreslovaly, neodpovedala celkom vyslovenému princípu: ukázalo sa veľmi skoro, že národné štáty

boli „národnými“ iba tak z 69-83%; zbytok tvorily inonárodné prvky — menšiny. Definitívnu formu štátu ovplyvnili ďalšie faktory: historické hranice, hospodárske úvahy, stratégia a geografické polozenie. Štátne jednotky, ktoré z týchto úvah vyplynuli, boli miešaného charakteru. Viacnárrodné štáty boli pravidlom, štáty národné výnimkou. Irónia chcela, aby najnárodnejšími boli štáty, ktoré o samourčovací právo najmenej stáli: Rakúsko a Maďarsko. Obidva boli z viac ako 90% čisto národné.

VIACNÁRODNÉ JEDNOTKY

Historická tendencia smerom k národným štátom „charakteru miešaného“ javí sa zreteľne z týchto údajov: Z celkového obyvateľstva Východnej Európy v smysle definície Scota-Viatora, ml., čítajúceho 110 miliónov, 22 miliónov pripadalo na národné menšiny (Hugh Seton-Watson: „*The East European Revolution*“, str. 20, 1951). Naproti tomu činil počet nemaďarského a nenemeckého obyvateľstva iba v Rakúsku-Uhorsku 29 miliónov. (A. J. P. Taylor: „*The Habsburg Monarchy*“, Appendix, str. 265-8, 1948). „Znárodnenie štátov“ nebolo — ako vidno — prevedené bez zbytkov; čísllice dokazujú však i niečo iného: starý národnostný problém Strednej a Východnej Európy zostal nezmenený, dostal iba inú formu.

Túto celkovú tendenciu možno shrnúť i iným spôsobom, avšak s rovnakým výsledkom: Od 18. storočia, od kedy dnešné stredo- a východoeurópske národy zaujímajú teraz obývané územia vzrastá počet štátnych suverénit nad týmito územím neustále. Tri pôvodné multinacionálne impéria: nemecké, ruské a turecké, ovládajúce tento priestor sa postupne rozpadávajú a uvoľňujú miesto pre nové štátne a národné suverenity. Rozpadnutím tureckého panstva a habsburskej monarchie stúpol počet štátnych suverénit po r. 1918 na 11 (počet národných a národnostných individualít dal by sa vypočítať na viac ako dvojnásobok). Avšak aj napriek tejto historickej tendencii ostáva tendencia k viacnárrodným štátom takmer nedotknutá. Jednotky politické sú tu tradične väčšie ako jednotky národné: je tu neustála tendencia k širším politickým jednotkám, k vytváraniu konštrukcií nadnárodných (Rudolf Schlesinger: „*Federalism in Central and Eastern Europe*“,

1945). Tento základný fakt je veľmi významný i z hľadiska budúcej organizácie Európy.

Doteraz sme však nevyzdvihli ešte jeden významný fakt, ktorým je existencia dvoch viacnárrodných štátov: Juhoslávie a ČSR. Tieto predstavujú konštrukcie celkom špecifické. Od ostatných štátov sa lišia tým, že v podstate spočívajú nie na jednom, ale na viacerých štátnych národov, vedľa ktorých existujú, poäzne existovali ešte národné menšiny — rečove a tradíciou inklinujúce k susedným alebo iným vzdialenejším národom. Tieto dva štáty, pôvodne zakladané ako štáty národné ukázaly sa byť štátmi složitými. Idea, ktorú vytvorily, aby uhlájily svoju existenciu, zdala sa byť v protiklade s pôvodnou ideou národného sebaurčenia: Ako môže naist sebaurčenie 5 národov v jednom štáte? Nevedomky dostaly tieto dva národne složené štáty za úlohu úkol, ktorý je najvlastnejším problémom stredo- a východoeurópskeho územia.

SEBAURČENIE A DEMOKRATICKÝ ŠTÁT

Organizácia Strednej a Východnej Európy na princípe čisto národnom je nemožná; prevedená do dôsledku by priniesla chaos a znemožnila by vytvorenie akejkoľvek územnej autority. Národný princíp znamená stotožnenie národa a štátu; znamená stotožnenie suverenity a orgánov moci s národom. Sebaurčenie viedlo nutne týmto smerom. Stotožnenie národa so štát. aparátom je však nezdravým zjavom: jeho dôsledkom boli konflikty medzi národmi, národnosťami a menšinami. Úkolom je pokúsiť sa o východisko zo začarovaného kruhu: stotožnenie národa a štátu — konflikty vo vnútri národných štátov a medzi nimi — nové národné štáty. Je treba sa pokúsiť o celkom vedomé vytvorenie štátnej autority a lojality, stojacej nad národmi a národnosťami. ČSR a Juhoslávia sú príkladom nevedomého pokusu o vytvorenie nadnárodnej suverenity, štátnej integrácie národných individualít a národností na podklade individuálnej slobody, demokracie, uznania reči, a autonómie národnej kultúry. Čo do integračnej funkcie, bola československá a juhoslovenská štátna idea obdobou „Oesterreichische Staatsidee“ s tým rozdielom, že spočívala na modernom demokratickom základe parlamentu a vlády, odpovedajúcej ľudu, a že tieto budovaly na politických stranách a štátnej administrácii, živých zdola. ČSR bola v tomto bode pravým opakom neústavnej rakúsko-uhorskej monarchie, spočívajúcej na nikomu nezodpovednej vláde, dynastii, aristokracii a buržoáznej byrokracii.

Vôľa ľudu — v týchto nových štátoch pover-

saillskej éry — obsahovala automaticky vôľu národa, túžbu po sebaurčení; obsiahnutá bola vo všeobecnom a slobodnom hlasovacom práve. Vôľa národa sa rozplynula na individuálne práva jednotlivcov, reprezentáciu skupín, organizovaných voľne na podklade odbornom, triednom, záujmovom — nie na čistom jazykovom a národnostnom podklade. Do tej miery, do akej boli nové štáty demokratické, nemohlo v nich dojsť k zásadným konfliktom medzi vôľou národa a štátnou mocou.

NACIONALISTICKÉ TENDENCIE

Nacionalisti, prirodzene, odporovali tomuto procesu rozmelňovania a individualizovania národov: videli v ňom nebezpečie fyzickej deštrukcie národa, stratu slobody, ohrozenie kultúry, reči, rozplynutie historickej misie národov, ba dokonca priame poprenia sebaurčenia. Snažili sa preto držať národy pohromade, organizovať ich ako separátne celky a udržiavať národné povedomie; preto hlásali teorie o samobytnosti, zvláštnosti, nadaní a sile, o poslaní a práve národov na štát, o zabezpečení národnej existencie... Politickým vyjadrením týchto teórií sú časté volania po autonomii, separácii, dualizme, po korekciách hraníc a rôzne iné snahy irredentistické a revizionistické. Duch niektorých stredo- a východoeurópskych nacionalizmov je skutočne v otvorenom konflikte s celkovým integračným a demokratizačným pohybom; v niektorých prípadoch dá sa s ním bez veľkých ťažkostí sladiť.

Vyjadrenie národov v štáte však nie je možné na inom podklade ako na podklade individuálnom a individualizujúcom. Iba úplná sloboda jednotlivca vedie k skutočnej slobode národa. Ak je cieľom nacionalizmu stotožnenie národa a štátnej moci, akékoľvek politické vyjadrenie národov a národností v štáte znamená delenie štátu a štátnej moci; realizovanie národného podielu na štátnej moci znamená rozklad štátneho ústroja a štátnej myšlienky, znamená hospodársku disintegráciu.

II.

Rok 1918 znamenal pre Strednú a Východnú Európu zhruba vstup do éry konštitučných vlád. Impéria, vybudovaná na púhej moci urobily miesto štátom „demokratickým“ — demokratickým aspoň v tom najhrubšom slova smysle. Nové národné a demokratické štáty objavujú sa na scéne a uchádzajú sa o lojalitu slobodných občanov prostredníctvom štátnej idey, ktorá sa nachádza u koreňa každého štátu. Štáty dostávajú funkciu, stávajú sa uskutečňovateľmi národných a sociálnych ideálov.

Štáty národne složené majú zvlášť ťažkú úlohu: tu je štátna myšlienka pokusom o vytvorenie novej lojality, presahujúcej hranice jazyka a jedného národa. Je to úkol vytvoriť program, prijateľný pre obyvateľstvo ako celok. Tento program nemôže byť čisto národný, pretože by nezodpovedal jednotlivým národnostiam. Musí byť iného charakteru: charakteru sociálneho alebo hospodárskeho; môže to byť ideál iba kultúrny alebo ideál politický v najširšom smysle.

ŠTÁTNY IDEÁL ČESKOSLOVENSKÝ

Na príklad, v Československu byl týmto ideálom masarykizmus, humanizmus, sociálny progresivizmus, uskutečňovanie demokracie v smysle západných ideálov americkej a francúzskej revolúcie. Ideál čisto národný—český alebo slovenský—bol by nutným zúžením tohoto ideálu, ak nie priamo jeho ohrozením. Na šťastie vytvorenie jednotného štátneho ideálu nebolo z tejto strany ohrozené. Ideál národa českého, ale i slovenského obsahoval v dôsledku nášho potlačenia veľa obecných prvkov: bol v mnohom smere ideálom demokratickým, humanitným a slobodárskym; nebol iba čisto nacionalistického charakteru. I predpoklady pre integráciu ideálu českého a slovenského boli priaznivé. Blízke a príbuzné tradície vlialy sa do jednotného štátneho ideálu, korigovaného prítomnosťou menšín a staly sa základom štátu.

SPOLITIZOVANIE NARODNÝCH PROGRAMOV

Ďalšie štádium vývoja bude vyžadovať ešte prenikavejšie spolitizovanie a pretvorenie štátnych ideálov tam, kde tieto sú obmedzené ideou národnou. Ak majú byť zachované doterajšie štátne jednotky a vytvorené väčšie, nemôže ich základnou ideou byť idea jedného národa. Zo štátnych ideálov bude treba vytvoriť politické programy konkrétneho charakteru, t. j. vytvoriť z nich program hospodársky, sociálny, kultúrny, konkrétny program na zlepšenie poľnohospodárstva, elektrifikácie, industrializácie, plnej zamestnanosti, vytvoriť program na riešenie otázky zamestnania inteligencie, vytvorenia nových príležitostí pre jej uplatnenie — nie len v štátnej službe (ktorá je politického charakteru) — ale v súkromnom podnikaní, vedeckej činnosti, v technike, výzkumu, v uplatnení na medzinárodnom poli atď. Inteligencia bola doteraz nositeľkou nacionalistickej myšlienky, bola často vedená túhou po uplatnení, po moci, niekedy aj túhou po obohatení a veľkáštvu. Politická a hospodárska integrácia musí otvoriť nové obzory práce tejto inteligencii. Štáty musia prísť s novým, veľkolepým pro-

gramom, s hospodárskymi a sociálnymi projektami, ktoré zapalujú mysle, s programom na medzinárodnú spoluprácu a konkrétne medzinárodné kombinácie a podniky všeužitočného charakteru, ktoré prekonajú všetky predsudky, odzbroja separatizmus a úzkoprsoť, a otvoria tak tejto inteligencii bránu k novému, vyššiemu poslaniu, k misii, ktorá môže byť splnená iba inteligenciou a nikým iným. Toto je problém ambiciózneho slovenskej, problém do veľkej miery štátne zbyrokratizovanej inteligencie českej a veľmi početnej prešpecializovanej a nespokojnej inteligencie európskej.

HOSPODÁRSKY PROGRAM

Hospodársky program je dôležitým elementom v snahách po integrácii štátnej a medzištátnej: hospodársky pokrok, založený na vyššej produktivite, masovej výrobe a spotrebe, na medzinárodnej spolupráci a deľbe práce, na špecializácii, racionalizácii, na väčšej kapitálovej akumulácii, zvýšenej rentabilite a sníženom riziku pre medzinárodný finančný kapitál — priniesie pokrok sociálny, splnenie ambícií všetkých sociálnych tried, splnenie želania po vyššej životnej úrovni. Pokrok v priemysle priniesie pokrok a povznesenie stredoeurópskeho roľníctvu, ktorý je sociálne slabým bodom doterajšieho systému. Tento hospodársky a sociálny program by sa mohol stať základom novej lojality k integrovaným štátom a nadštátom, ak tieto budú mať dostatok vôle, inteligencie a obraznosti k načrtnutiu nových kontúr a k ich realizácii. Alternatívou, o ktorej niekoľko slov neskoršie, je retrogresívna, nacionalná a nacionalisticky rozdrobená Stredná a Východná Európa, zpiatočnica v smysle sociálnom, politickom i hospodárskom.

VIERA NACIONALISTOV

Je celkom realistické a na mieste povedať niekoľko slov o alternatívnom usporiadaní Strednej a Východnej Európy — o alternatíve, ktorú nám skytajú nacionalistické hnutia na tomto území ako východisko z dnešnej krízy. Náš úsudok bol vyslovený explicitne i implicitne v predchádzajúcich riadkoch; predsa však treba k nemu dodať niekoľko detailov. Tieto sa budú týkať najmä separatistického nacionalistického hnutia na Slovensku. O tom, že dva národy: Nemci a Maďari obrátili koncepciu práva na národné sebeurčenie proti samotnému versaillskému systému, sme sa už zmienili. Dvojnásobnou iróniou je, že tohoto princípu sa uchopili Sudetskí Nemci, ktorí ho v historických zemiach českých Čechom upierali. Potenciálnymi aspirantmi a spojencami na báze, danej touto inter-

pretáciou sebaurčenia sú do určitej miery Chorváti, Slováci a Ukrajinci. O týchto hnutiach je ťažko hovoriť ako o hnutiach celonárodných, nakoľko v prvých dvoch prípadoch, v ktorých došlo za poslednej vojny k realizácii „sebaurčovacích“ aspirácií, etablovaly sa obidve hnutia ako násilné revolúcie menších, ako hnutia nedemokratické a nekonštruktívne. Zatiaľčo si kriklavým spôsobom nárokovaly sebaurčenie pre seba, zbraňou a vraždami upieraly sebaurčenie národom druhým (Chorvati Srbom, Sudetskí Nemci Čechom, Mažari Ukrajincom, Nemci Poľiakom, atď.) Miesto sebaurčenia a národnej slobody priniesly tieto hnutia svojim národom dobrovoľné podrobenie sa cudzej hegemonii. Vo vnútri štátu uprely vlastným národom slobodné voľby a parlament — skutočný prejav vôle národa. K moci prišli iba v kombinácii s cudzou mocou — s Hitlerovým Nemeckom. Hitlerová „Nová Európa“ je prototypom medzinárodného poriadku, ktorým tieto hnutia núkajú namiesto demokratického systému štátov poversaillských.

Dnes je nám zrejmé, že Hitler využil neartikulovanej a nevyspelej nacionalistickej opozície proti versaillskému mieru a použil jej na zničenie samostatnosti a nezávislosti Strednej a Východnej Európy, ktorá rástla na základoch, daných versaillským mierom. Skutočné sebaurčenie a nezávislosť tohoto územia bola na prekážku nemeckej expanzii. Hitler preto vystupňoval zásadu sebaurčenia ad absurdum, aby ju použil proti jej vlastnému smyslu: aby vybudoval impérium, nie demokratickú asociáciu, zakladajúcu sa na sebaurčení a demokracii. Ideová príbuznosť medzi hnutím nacistickým a hnutím nacionalizmu slovenského a chorvatského je zarážajúca; fakt, že obidva vyústili proti demokracii odkrýva i povahu ich volania po sebaurčení.

ČSR A SLOVENSKÝ NACIONALIZMUS

ČSR vznikla na základe sebaurčenia Čechov a Slovákov a budovala na dôslednej demokracii; o konflikte medzi štátom a národom (rozumej: slovenským) nemôže byť reči. Slováci sa prihlásili do ČSR spontánne; boli záčastnení na štátnej moci slobodným hlasovaním a princípom proporcionality. Kultúrne bol národ priamo z hrobu vzkriesený. Určitý konflikt medzi štátnym ideálom a smýšľaním slovenského ľudu možno a treba pripustiť. Tento konflikt a nesúhlas bol však dostatečne vyjadrený politicky — prostredníctvom existencie konzervatívnej a klerikálnej strany Hlinkovej. Väčšine slovenského obyvateľstva vyhovovala spolupráca s Čechmi, spoločný štát a do veľkej miery i štát-

ny ideál. Nie len volebné výsledky, ale i neexistencia akejkoľvek protištátnej činnosti svedčia o absolutne kladnom postoji Slovákov k ČSR. Ťažkosti boli spôsobené nie dosť predvídavou personálnou politikou v štátnej službe. Ústrednému vedeniu štátu (do toho počítajúc i slovenských ministrov) ušiel fakt, že prvý slovenský nezamestnaný inteligent bol potencionálnym nepriateľom štátu, pokiaľ sa na Slovensku nachádzal i len jediný Čech v štátnych službách.

Kríza, nezamestnanosť, sociálna nespokojnosť vyústila v nespokojnosť národnostnú alebo viedla k vzrastu komunizmu. Hlasy komunistov a slovenských nacionalistov kolísaly naozaj paralelne vo všetkých čs. parlamentných voľbách: mali spoločnú príčinu. A tak chyba nie je na strane Čechov ako národa, ale v nesprávnej administratívnej, hospodárskej a sociálnej politike štátu. Štátny ideál kladie vysoké, priamo maximalistické nároky na politiku štátov složitých a nie celkom integrovaných...

Ako využil Hitler týchto resentmentov, je známe. Na svoju stranu nezískal ani väčšinu, ani skutočnú elitu národa a jeho inteligencie. Faktá o Tisovom režime a jeho ľuďoch hovoria samé za seba — dodnes. Tak ako v ČSR, ani v ostatných nástupníckych štátoch poversaillskej Európy nebolo rozporu medzi štátmi a národmi. Štáty splnili vôči národom svoju oslobodzovaciu, kultúrnu i civilizačnú funkciu, aj keď v mnohom smere poostaly za vlastným vytýčeným ideálom. Preto bol boj Hitlerov namierený hlavne proti týmto štátom a ich predstaviteľom.

DEMOKRATICKÉ REŠENIE

Demarkačná línia bola a je i dnes jasná: na jednej strane poversaillské štáty s relatívnou demokraciou a slobodou; na druhej irredenta, fašizujúce a klerikalizujúce nacionalizmy, revizionizmus, podložený iba starými ambíciami, odpor proti reformám, proti zdemokratizovaniu a západníckemu duchu silnejúcich mladých demokracií. Na jednej strane sľubná myšlienka a systém moderných štátov, z ktorých sa niektoré nachádzaly už na prechode k vytvoreniu moderného pojmu jednotného štátneho národa, na druhej strane retrogresívne, irracionálne hnutia, hraničiace s deštruktivizmom, s protidemokratickým kontra-revolucionarizmom a imperIALIZMOM.

„Prubířským“ kameňom medzi európskymi demokratmi a nacionalistami je však chápanie štátu a národa.

Dokončení príště.

MARŠÁL A GENERALISIMUS

H. J. HAJEK

DNE 10. února 1948 po deváté hodině ranní se dostavily do Stalinovy kanceláře v Krem-lu dvě vládní delegace; byly povolány telegra-ficky. Jugoslávská byla vedena zástupcem mi-nisterského předsedy a ministrem zahraničních věcí Kardeljem, bulharská ministerským předsedou Dimitrovem, za mateřskou zemi socialismu se účastnili Stalin, Molotov, Ždanov, Zorin . . . Schůzi zahájil Molotov. Prohlásil, že se vy-skytly vážné rozpory mezi Sovětským svazem na straně jedné a Jugoslavií a Bulharskem na straně druhé, rozpory, které jsou „nepřípustné jak s hlediska stranického, tak i s hlediska stát-ního.“

Od této chvíle se dosavadní sovětská politika vůči Jugoslavii změnila: dřívější infiltrace a spíše skrytá, kamuflovaná intervence byla nahrazena přímým tlakem. Tenkrát ovšem nikdo z účastníků schůzky neměl ponětí o historickém dosahu této změny — nejméně ze všech snad Stalin sám. Kdo mohl ostatně předvídat, že důsledkem tohoto přitáhnutí šroubu nebude zglajchšaltování Jihoslovanů, nýbrž velké schisma v komunistickém táboře? O spolehlivě satelitním statusu Polska, Maďarska a Rumun-ska nebylo třeba již pochybovat, vždyť nad sta-linskými vládami těchto zemí měla přímý do-hled Rudá armáda a síť NKVD byly již pečlivě rozloženy. Pro Československo byl již přichy-stán komunistický puč, o jehož snadném úspě-chu vzhledem ke kvalitě demokratické oposice nebylo třeba mít pochyb. Jaký odpor mohli klást národně-frontoví demokraté, kteří před-cházejícího léta po prvním Stalinově zavržení 'ak překotně odvo'ali svou účast na přípravné konferenci Marshallova plánu? A stačilo-li za-dupat na české demokraty, jak bylo možno oče-kávat, že budou revoltovat jihoslovanští komu-nisté?

Formálně byl hlavním obětním beránkem kre-melské schůzky bývalý generální tajemník Kom-internu a tehdejší bulharský ministerský předseda Dimitrov. Nešťastné prohlášení, které učil

nil na tiskové konferenci v lednu, vyvolalo ne-jen kritiku Pravdy, ale také hněv Velkého Bratra. Starý revolucionář Dimitrov byl nyní Stalinem označen za pouhého komsomolce a musil se podrobit bolševické kritice tohoto dru-hu: „Ať děláte co děláte, házíte kolem sebe slovy jak pouliční děvka.“ Hlavní nápor však směřoval na něho jen zdánlivě. Byli to Jugo-slávci, kteří byli hlavní příčinou nespokojenosti Josefa Visarionoviče. Ostatně Dimitrov, který ztrávil dlouhou řadu let v Moskvě, byl zvyklý na tyto raporty u generalisima. Pro Jugoslávce však byla situace, v níž Stalin prostě skákal ostatním do řeči a štěkal rozkazy, novinkou:

„Stalin přerušil Molotova a prohlásil, že celní unie všeobecně nejsou realistické. Zde se Kar-delj znovu pokusil promluvit a prohlásil, že celní unie v praxi někdy nejsou tak špatné. Sta-lin vyzval Kardelje, aby dal příklad a Kardelj uvedl Benelux.

Stalin odpovéděl sarkasticky: „Benelux, to nic není.“

„Je tam Belgie, je tam Lucembursko . . .“ pokračoval Kardelj.

Stalin: „A už nikdo.“

Kardelj: „Je tam Holandsko.“

Stalin: „Není.“

Kardelj: „Ano, Holandsko tam je. Podívejte se na jméno Benelux. Znamená to Belgii, Ho-landsko a Lucembursko.“

Stalin, velmi rozzloben: „Říkám-li ne, zna-mená to NE.“

Znovu se Kardelj odmlčel, jsa konfrontován s člověkem, který odmítl uznat existenci Bene-luxu.*

Citelnější formy sovětského tlaku nedaly na sebe dlouho čekat. Sovětský svaz znenadání odmítl prodloužit obchodní smlouvu, na jejímž trvání závisel jugoslávský hospodářský plán, a odvolal sovětské civilní a vojenské odborníky z Jugoslavie. Údajným důvodem tohoto zá-

*Vladimir Dedijer, *TITO SPEAKS (his self portrait and struggle with Stalin)*, vyd. Weidenfeld and Nicholson, Londýn, 1953; str. 329-330. Kniha, na kterou tento článek navazuje, je jednak nepřímou autobiografií Titovou (v této části se formou podobá „Hovorům s TGM“), jednak historií jugoslávského komunistického a národně osvobozenického hnutí, předkládá-nou ovšem s hlediska dnešních jugoslávských vládců.

roku byl „nepřátelský“ postoj jugoslávských úředních míst vůči těmto sovětským občanům, jimž bylo odmítáno poskytování informací jinde než na odpovědných vládních či stranických místech. Titem svolaný ústřední výbor strany se rozhodl neustoupit nátlaku, ani kdyby to mělo za následek nejtěžší hospodářské ztráty. V dopise Molotovovi objasnil Tito příčiny nedorozumění, navrhl způsob, jak je odstranit, a požádal zároveň o vysvětlení sovětského stanoviska. Dny napjatého očekávání skončily opravdovým úderem hromu. Osmistránková odpověď soudruhů Stalina a Molotovova začínala slovy: „Považujeme Vaši odpověď za nepravdivou a tudíž zcela nevyhovující;“ po řadě stížností na chování jugoslávských bezpečnostních orgánů vůči sovětským odborníkům a po ostrých výpadech ideologických (jugoslávský ministr vnitra a generální tajemník strany byli na př. označeni za „pochybné marxisty“) dodali sovětské vůdce významně: „Domníváme se, že politická kariéra Trockého je dostatečně poučná.“

Další vývoj vztahů mezi Jugoslavií a Sovětským svazem je obecně známý a postačí rekapitulovat jej ve zkratce. Maršál Tito, jsa vystaven hněvu Velkého Bratra, odmítl nastoupit cestu do Canossy; až na jednu výjimku jej v tomto rozhodnutí bezvýhradně podporovali všichni členové ústředního výboru strany. Jeho odpověď, psaná stále ještě v duchu soudružském, odmítla sovětské výtky, nastínila metodu, jíž by se vzniklé rozpory měly řešit na podkladě principu proletářské rovnosti; zároveň však aplikovala zásadu otevřené bolševické kritiky způsobem až dosud nevídaným. Tito upozornil taktně sovětské vládcy na to, že „láska k mateřské zemi socialismu“, Sovětskému svazu, neznamená, že by měla být milována méně země vlastní, která rovněž buduje socialismus, země, „za niž statisíce jejích nejpokrokovějších občanů daly své životy“. Upozornil na nedobrou dojem, jež v Jugoslavii vyvolávalo privilegované postavení sovětských odborníků, a naprosto jednoznačně konstatoval, že je nepřijatelné, aby si sovětská zpravodajská služba budovala svou síť v Jugoslavii a najímala do svých služeb jugoslávské občany: „Máme svou vlastní státní bezpečnost a zpravodajskou službu pro boj proti různým zahraničním kapitalistickým elementům i domácímu třídnímu nepříteli, a potřebují-li sovětské zpravodajské orgány v tomto směru jakoukoli informaci a pomoc, mohou ji míti kdykoli k dispozici, jak tomu ostatně, pokud šlo o nás, vždycky bylo.“ (Tito Speaks, str. 355.) Dosavadní činnost sovětské zpravodajské služby v Jugoslavii vnášela nedůvěru mezi jugoslávské občany a jejich

představitelů a „nemůže být nazvána loyální a přátelskou vůči naší zemi, která je na cestě k socialismu a je nejvěrnějším spojencem Sovětského svazu.“

Tento dopis, podepsaný Titem a Kardeljem za ústřední výbor jugoslávské komunistické strany, byl rukavicí, hozenou v tvář Sovětskému svazu v jeho až dosud nesporné roli svrchovaného dirigenta světové revoluce. Stalinovou reakcí byla tentokrát veřejná resoluce Kominformy, v níž Tito byl prohlášen za kacíře. Následovala virulentní kampaň pomluv, plamenné výzvy k jugoslávskému lidu, aby svrhl své zrádné vůdce, hospodářský, politický a z části i vojenský tlak z vnějška i pokusy o podvrtnou akci zevnitř. Vše selhalo — proti Stalinovu očekávání dokonce i generál Čas pracoval ve prospěch titovské herese. Na jugoslávském poli, které považoval již za své vlastní, utrpěl Stalin svou první poválečnou porážku historického dosahu. Po pětiletém odstupu se můžeme pokusit nastínit příčiny a snad i vyvodit některá poučení z této významné události.

*

Před druhou světovou válkou byla komunistická strana v Jugoslavii velmi slabá a její prestiž v mezinárodním komunistickém hnutí byla úměrně nepatrná. Strana se skládala z pouhé hrstky dělníků, promísené několika stovkami profesionálních revolucionářů, studentů bělehradské a záhřebské university, revoltujících intelektuálů a polointelektuálů. Byla v ilegality a okolnost, že ústřední výbor byl v zahraničí (většinou ve Vídni) jí na síle nepřidala. Domácí komunističtí pracovníci trvale oscilovali mezi značně nepřijemnými věznicemi předválečné Jugoslavie a překerní svobodou. Vnitrostranické spory, ostrá policejní opatření, fakt, že zásadní instrukce docházely jen sporadicky a s velkým zpožděním z moskevského sekretariátu Kominterny přes Vídeň — toto vše spolu se slabostí početní znemožňovalo jakoukoli opravdu účinnou akci. Nepochybně tato inherentně obtížná situace byla pravou příčinou toho, že generální tajemník strany Gorkič byl v roce 1937 pozván do Moskvy a tam jako zrádce strany likvidován. (Stojí za zmínku, že Tito přes svůj dnešní velmi odmítavý postoj k sovětskému likvidačnímu systému s touto likvidací a jejím groteskním zdůvodněním dodnes souhlasí!) Na jeho místo byl provisorně jmenován Tito, který se právě zabýval organizováním ilegálního transportu jugoslávských dobrovolníků do Španělska (vojenské zkušenosti „španěláků“ byly v pozdějším povstání neocenitelné). V roce 1938 zahájil Tito reorganizaci stranických kádrů na domácí půdě.

Vnitřní celkem bezvýznamné machinace jugoslávských komunistů byly však brzy zastíněny druhou světovou válkou. Naprostý obrat v situaci nastal nacistickým útokem na Balkán. Rychlá porážka a rozklad jugoslávské královské armády, okupace a rozdělení země do několika administrativních celků, spravovaných quislingy typu Paveličova — to vše mělo dalekosáhlé důsledky nejen politické, ale také sociální a psychologické. Starý polořeudální režim, který by se byl v klidných dobách snad poněkud vyvíjel v modernější, politicky i sociálně přiměřenější demokracii západního typu, se pod tímto nárazem prostě rozložil, nejen fyzicky, nýbrž i morálně.

V tragických podmínkách Hitlerova nového řádu se slabá vrstva jihoslovanské buržoasie snažila najít jakýs takýs modus vivendi s okupanty; srbský expansivní nacionalismus tradičního typu, který býval hlavní oporou starého režimu, ztratil v nové situaci nejen *raisonu*, ale i jakoukoli přitažlivost pro většinu obyvatelstva země. Váhavá, nepodařeně oportunistická zahraniční politika předchozích vlád, spolu s jejich neschopností zvládnout sociální a hospodářské problémy země, byla hřebíčkem do rakve minulosti. Pod kontrolou okupačních armád se nenacházela členitá, více méně neporušená společenská struktura, jako tomu bylo v obsazené západní Evropě a českém protektorátě. Kromě vykořeněných úlomků a bezzásadové kolaborující části byrokracie nezanechal po sobě minulý režim téměř nic. Nebylo stabilních zájmových organizací zemědělských ani dělnických, které by byly mohly podchytit širší společenské složky; nebylo politických stran starého typu, které by nebyly zkompromitovány v očích většiny obyvatelstva a které by se byly mohly pokusit zorganizovat intenzivní, avšak difusní touhu po boji s okupanty; nebylo ideje, ku které by bylo možno se vrátet a která by mohla být inspirací hrdého, těžce utlačeného lidu.

V tomto strukturálním a ideologickém vakuu rozvinula hrstka jugoslávských komunistů bez meškání horečnou činnost. Již první, takřka individuálně teroristické akce (na př. polévání benzinem a zapalování novinářských stánků v Bělehradě) měly neočekávanou odezvu; tisíce a tisíce zoufalých, avšak k odporu odhodlaných Jihoslovánů si náhle uvědomily, že „to jde“. Příklad se šířil jako lesní požár. Snad dříve, než si to sami uvědomili, stáli komunisté v čele nově se tvořící a opravdové „národní fronty“ odboje. Při jugoslávském odhodlání a statečnosti netrvalo dlouho než akce několikačlenných skupinek přešly v partizánské akce čet, rot, praporů, a posléze v odborně řízenou, takřka regulérní partizánskou válku.

Komunistický program byl prostý: pokračování boje proti okupantům za každou cenu až do úplného osvobození země, a vytvoření nové, „lidové“, národnostně, sociálně, politicky spravedlivé Jugoslavie. Mohutné, dosud difusní tužby milionů marxističtí revolucionáři v jugoslávském povstání usměrnili, vedli, avšak nevytvořili. Tato inspirace, nikoli marx-leninská doktrina či „diktatura proletariátu“, byla hybnou silou gigantického jugoslávského úsilí v druhé světové válce.

Souběžně probíhající akce srbského plukovníka Draži Mihajloviče zabředla po počátečních úspěších do nesnází a skončila z části v desintegraci, z části v planém, místy neutralistickém, místy quasi-kolaborantském postavení jeho oddílů.* Nebylo to nikterak překvapující: za *status quo ante* bylo jen málo Jihoslovánů ochotno denně riskovat své životy v boji tak nerovném.

Na druhé straně armáda Titova stále rostla. Takřka z ničeho, vyzbrojena téměř výhradně zbraněmi, které sama — zvláště od italských divisí — ukořistila, etablovala se tato jedinečná armáda druhé světové války v jihozápadní části země již koncem roku 1941; v následujících le-

* S titovskou verzí o Mihajlovičovi nelze při objektivnějším pohledu na věc souhlasit. Mihajlovič zahájil opravdovou partizánskou akci jako pokračování boje rozloživší se jugoslávské královské armády. V černě vyhlížející světové situaci v r. 1942 zahájil taktiku vyčkávání, nechtěje nebo nejsa schopen vyžadovat oběti permanentního partizánského boje, které se zdály marné — asi s úmyslem konsolidovat své síly k pozdějšímu náporu. Při tom se jeho oddíly dostaly do konfliktu s Titovými („kdo začal,“ je v těchto poměrech otázkou, na niž je těžko odpovědět). Mihajlovičovy jednotky se počaly drobit, některé oddíly se připojily k okupantům proti armádě Titově. Do jaké míry za to byl odpověden Mihajlovič sám, jest otevřenou otázkou — v žádném případě však titovská *the se* o něm jako notorickém zrádci a kolaborantu není přesvědčující. Mihajlovičův byl tragický osud člověka, který byl v Jugoslavii popraven jako kolaborant, který by však snad v kterékoli jiné zemi byl býval oslavován jako národní hrdina.

tech bez jakékoli vnější pomoci osvobodila rozsáhlé území, na kterém bylo leckdy možno nepohodlně, ale poměrně bezpečně cestovat po desítky až stovky kilometrů; zřídila na něm rudimentární civilní správu ve formě národních výborů, organisovala základní produkci a zřídila dokonce dočasně poštovní spojení; za cenu strašných ztrát a utrpení odrazila nebo aspoň přetrvala sedm německo-italsko-ustašovských ofensiv, zdecimovala několik nepřátelských divisí — a to již v době, kdy Rudá armáda bojovala o své bytí či nebytí na ruských pláních a kdy „druhá fronta“ na evropském kontinentě byla otázkou vzdálené budoucnosti; v letech 1944-45 osvobodila konečně tato partizánská armáda sama největší část jugoslávského území a její jednotky pronikly na západě až do samého Terstu.

*

Bolševická revoluce z roku 1917 našla v revoluci jugoslávské svůj rovnocenný protějšek. Stejně jako revoluce ruská i jugoslávská revoluce se rozvinula spontánně, z vnitřní situace země. V obou případech to byla hrstka profesionálních revolucionářů a intelektuálů, které se za specifické konstelace vnitřní a mezinárodní podařilo strhnout na svoji stranu — vedle malého počtu již získaných dělníků — massy nespokojeného, pologramotného zemědělského lidu. Rozdíly však byly neméně významné. Bolševická revoluce uspěla jen díky dvěma demagogickým heslům: první bylo „mír“, druhé „rozdělujte si půdu“. Revoluce jugoslávská naopak žádala na prvním místě oběti boje proti okupantům, nerovného a nekompromisního boje za osvobození země bez ohledu na ztráty a utrpení; teprve na samém konci této trnité cesty se stkvěl mesianistický příslib nového, svobodného, sociálně i národnostně spravedlivého života.

Síla této revoluce nespočívala v pouhém napodobení Sovětského svazu, ani v devotně servilní „lásce k mateřské zemi socialismu“. Spočívala ve svérázné kombinaci nového se starým, marx-leninské doktriny s národně osvobozenecím zápasem, socialistické revoluce s tradičními prvky boje prostého, hrdého a statečného lidu za svobodu, spravedlnost a právo žít na svém a po svém. Velká kvalitativní propast zela mezi touto revolucí a východoevropskými pseudo-revolucemi, v nichž byli na hřbet lidu dosazeni aparátční byrokrati typu Gottwalda, Bieruta, Rákosiho... Po druhé světové válce, v jistém smyslu již během této války, se tak střetla mladá, opravdová revoluce s mateřskou zemí revoluce, v níž někdejší revolučně idealistické impulsy už dávno ztrnuly v metody a instituce,

původně proklamovaným cílům zcela protikladné.

Stalinův zásadní omyl spočíval v tom, že tuto politicko-psychologickou skutečnost nedocenil. Bylo by možno říci, že jeho historický omyl spočíval v tom, že sám nevěřil některým pravdivým prvkům, které obsahovala jeho vlastní propaganda. Nedocenil fakt, že během druhé světové války v Jugoslavii došlo k opravdové, domácí komunistické revoluci, nikoli k pouhé extensi sovětské mocenské struktury; nevěděl si plně, že na rozdíl od ostatních se jugoslávští komunisté považují za *soudruhy* v doslovném slova smyslu, nikoli za automatické poddané sovětské hierarchie. Není to ostatně překvapující. Sovětská a komunistická propaganda tolik operovala s pojmy „lidu“, „lidových mas“ a masových revolucí, že nakonec ani dirigenti této propagandy nedovedli správně rozlišit jugoslávskou situaci, která se náplní těchto hesel aspoň poněkud blížila, od situací jiných, kde hesla sloužila výhradně k transformování, kamuflování, desorientování, matení, a nebyla popisem skutečnosti ani v sebe přenesenějším smyslu.

V Titovi a ostatních jugoslávských vůdcích neviděl proto Stalin svého druhu rovnocenné partnery, jejich moc nebyla založena na jejich devotním stalinismu, nýbrž na identifikaci s revolučně osvobozenecím bojem a svéráznými aspiracemi velké části obyvatelstva země. V jugoslávském vůdci neviděl maršála Tita, nýbrž stále ještě onoho profesionálního revolucionáře druhého řádu, agenta Kominterny, známého pod krycím jménem Walter, který v předválečných letech jako obchodní cestující s komunismem jezdil na falešné československé a kanadské pasy po Evropě. (Je příznačné, že i v poválečných schůzkách Stalin, Molotov i Dimitrov oslovovali Tita stále ještě jménem „Walter“!) Vládcové Sovětů prostě nedocenili fakt, že jak psychologicky tak i co do své mocenské opory Josip Broz v průběhu druhé světové války daleko vyrostl z Waltrových jinošských střevíčků.

(Dokončení příště)

NEOPOMEŇTE NIKDY OZNÁMIT
ZMĚNU SVÉ ADRESY. ZASÍLEJTE
NÁM ADRESY NOVÝCH OD-
BĚRATELŮ. ROZSÍRUJTE SKU-
TEČNOST!

TÝM, ČO SA „NEMÝLILI“

KAROL BELAK

OD TÝCH ČIAS, čo zlyhal experiment spolupráce so Sovietmi, objavujú sa čím ďalej, tým viac na politickom javisku „Tí, ktorí sa nemýlili“. Vehementne sa domáhajú — hlavne v kruhoch východoeurópskej emigrácie — vojvodcovského patentu v boji proti komunizmu. „Prečo neprítiahnete k spolupráci pána X?“, spytoval sa istý americký novinár môjho známeho. Dostal odpoveď: „Protože ten pán bol za poslednej vojny vyslancom a zplnomocneným ministrom u Hitlera.“ Novinár bol zarazený: „... To mi ten človek nepovedal...“

Treba dávať pozor po tých, „čo sa nemýlili“. Väčšinou sa totiž mýlili. Veľmi mnohí z tých neomylných, a práve tí, ktorí si dnes počínajú nejhlučnejšie, verili napríklad v Tisícročnú ríšu, v princíp „völkisch“, v plynové pece, vo vodcovský mýtus a v národný socializmus nemeckého, maďarského, slovenského, ukrajinského alebo iného razenia. Nebojovali nikdy proti bolševizmu, ale proti „židobolševizmu“, čo vôbec nie je jedna a tá istá vec. Nemali v láske Stalina, ale tiahli proti nemu iba pod zástavou inej totality a iného barbarstva. Jestliže niekto vlákal do komunizmu i ľudí dobrej vôle, bol to predovšetkým stredoa východoeurópsky fašizmus. Jeho včerajší a zastrené i dnešní prívrženci nemajú naprosto žiadne právo vytýkať demokratom ich omyly. Sám by som sa mohol počítať medzi tých, ktorí sa nemýlili a domnievam sa tiež, že chyby, ktorých sa demokrati dopustili pri posudzovaní Sovietskeho sväzu, im neslúžia ke cti. Manko intelektuálne, morálne a hlavne nedostatok common-sensu sú v jednotlivých príkladoch očividné. Jednako som však presvedčený, že protirooseveltovský simplicizmus je nebezpečný a nesprávny.

Nebezpečný preto, že priamo alebo nepriamo rehabilituje antikomunizmus každý, teda i nacistický. Vytvára ďalej šikmú plochu, po ktorej sa celý demokratický ideál a tradičná koncepcia liberálnej demokracie môže sklzuť na scestie, do vnútornej rozpoltenosti, neistoty a malodušnosti. V danej chvíli môže vyústiť v psychózu, ktorá nepridá demokracii na vlastnostiach dnes tak žiadúcich ako je rozvaha, chladnokrvnosť a demokratické sebavedomie.

Protirooseveltovský simplicizmus je i nesprávny. Nesprávny preto, že neberie dosť do

úvahy všetky tie okolnosti, ktoré viedly k Teheránu a k Jalte. Pripisuje demokracii i takú vinu, ktorú táto nemá. Prisudzuje demokratom takú mieru zodpovednosti, ktorú títo — celkom ľudsky vzaté — ani uniesť nemôhli. Je napríklad pravda, že boli shovievaví k Sovietom a naivní pred sovietským nebezpečenstvom; v tom však boli pokračovateľmi stáročných tradícií. Demokratický utopizmus a ideál čistej racionálnej spoločnosti — podstatné prvky komunistických a pseudokomunistických teórií už dávno pred Marxom — nemohly hádam ani nelákať dedičov Francúzskej revolúcie, pozitivizmu, osvietenstva a liberalizmu. Skovievavosť a iluzionizmus včerajších demokratov pred komunizmom je v skutočnosti sekulárny omyl, prvý omyl nášho storočia. Podobné chyby sa na krivoľakej ceste k demokracii vyskytovaly často. Že tá dnešná chyba má tak ďalekosáhlý dosah, je iba dielo techniky a ňou vyvolaných sociálnych premien. Bez toho by komunistický experiment zakrnel v tiesni ako trebárs adamitská epizoda za husitských vojen alebo epizoda Babeufovej „Ligy rovných“.

Vráťme sa ešte k Jalte a k Teheránu, ktoré sú akousi kvintesenciou „Omylu nášho storočia“. Bol to napokon omyl? Preveďme stručnú rekonštrukciu vtedajšej všeobecnej situácie.

V predstavách miliónov ľudí nebol vtedy komunizmus tým, čím v skutočnosti je. Verejná mienka Západu nebola v danej chvíli vôbec schopná postaviť rovnítko medzi Hitlera a Stalina. Sovietské vojnové úspechy počítval celý demokratický tábor ako *svoje* úspechy. Kde-kdo ich pripisoval zásluže Staliná a jeho režimu, usudzujúc z nich celkom falošne na shodu medzi obyvateľstvom a vládcami Sovietskeho sväzu. Propagandou i ľuďmi dobrej vôle po desaťročia živená ilúzia o pozvolnej demokratizácii Sovietskeho sväzu bola zdánlivo potvrdená domnelou lojalitou sovietskeho vojaka. Stará túžba demokratov, vrátiť sovietsky štát do spoločnosti demokratických národov, bola zdánlivo bližšie uskutočneniu ako kedykoľvek predtým.

Bolo v tejto chvíli vôbec možné zahájiť ostrý kurz proti Sovietom? Našli by preň demokratickí politikovia dostatočnú podporu u svojich národov? Hlavne u tých, ktoré nezažily sovietsku verziu „oslobodenia“? Bolo politicky

možné a únosné pre niektorého štátnika či stranu postaviť národy na prahu mieru pred alternatívou nového konfliktu? Nebolo naopak hádam nutné zaťažiť Sovietov bremenom satelitnej nespokojnosti a v tom istom čase vytvoriť vo vlastnej verejnej mienke psychologické predpoklady pre jej stotožnenie sa s novým kurzom? Podobných otázok by som môhol uviesť množstvo a ani na jednu z nich by som si netrúfal odpovedať príliš kategoricky.

Vcelku však myslím, že Jalta i Teherán byly nutnou predohrou k likvidácii komunizmu ako svetonázoru i politicko-sociálneho princípu. Šachovnica, na ktorej sa dnes hrá, je obrovská. Figurkami na nej sú celé národy a časové rozpätie medzi jednotlivými ťahmi činí roky a desaťročia. Dívajte sa na krízu, ktorej najmarkantnejší vrcholec nazývame objavením sa totalitného štátu, iba zpod zorného uhlu Teheránu, Jalty, Februára 1948 alebo Košického programu, znamená, dívajte sa na problém zo žabej perspektívy.

Nechcem teraz rozvíjať subtilné a vždy jednostranné teórie o „Kríze našej doby“. Podotknem len, že ju nemožno sviesť na jediného činiteľa. Kto chce, môže si vyrobiť pekný „kľúč“ k situácii, keď si zovšeobecní ktorýkoľ-

vek z aspektov krízy. Trebárs rozklad národa ako hodnoty alebo národného štátu ako funkčného celku. Podobne by sa dal vyrobiť taký „Kľúč“ zovšeobecnením aspektu davového, masového, materialistického, mechanického, irracionálneho, racionalistického, chiliastického a tak ďalej. Keby ste chceli, mohli by ste posadiť na lavicu obžalovaných celú technickú civilizáciu. Výsledkom bilancie by nutne bol pocit bezvýchodnosti. A s ním depresia, poráženecká nálada, alebo nejaký druh radikalizmu a desperátskeho extremizmu. Predstava, že sa loď potápa a nutkanie hodiť cez palubu príťaž tej alebo onej demokratickej zásady.

Kto skúma poctive udalosti posledných desaťročí, nemôže sa ubrániť pocitu, že vinníkom bola do veľkej miery „situácia“. Úlohy, ktoré stály pred Západnou spoločnosťou, príliš presahovali skúsenosti, obrazotvornosť i intelektuálnu kapacitu ľudí. I kapacitu demokratov. Väčšina z toho, čo sa stalo, sa preto muselo stať.

Nepropagujem fatalizmus. Hovorím len, že ľudia neboli zrelí a že ich vinu môže jednoznačne potvrdiť alebo poprieť iba simplicizmus a demagógia. A najčastejšie ju vyhlasuje nebezpečná demagógia tých, čo sa „nemýlili“.

BÍLÍ CIKÁNI

VLADIMÍR ŠTĚDRÝ

Přestěhoval jsem se. Žiji na nové adrese. To mi připomíná novou povinnost: zapřesat do notýsku, anebo ještě lépe, vtěsnat do paměti přeplněné starými adresami, tuto novou. Město, jeho čtvrť, jméno ulice a číslo domu. Vždyť zápisníky se poztrácejí a člověk se musí spolehnout jen na pamět. Ta nešťastná pamět. Do kolika měst, čtvrtí, ulic a domů jsem se již nastěhoval a kolik už jsem jich opustil? A to nejsem já, nýbrž podobně statisíce jiných.

Je nás mnoho, co takto cikáníme. A ještě je nám možno závidět, protože se stěhujeme z domu do domu, a nikoliv z tábora do tábora, jako ti, jimž se říká Displaced Persons.

Ano, cikáníme. Stali se z nás nomádi, Beduini Evropy. Jen ty černé stany chybí na prostranství uprchlických táborů; ale na tomto druhu pouště není místa pro bezstarostnost kočovníků. To proto, že lidé zavlečení a uprchlí se jaksi nedovedou smířit s tím věčným měněním sídla. My všichni ustavičně věříme, že jednou se přece jen zastavíme. Avšak kdy se skončí ta naše diaspora, to nevíme.

Skutečnost, že jsem dvakrát v životě, vždy po celých čtrnáct let, bydlil v jednom a též domě, a spal na jedné a též posteli, tvoří v mé mysli představu stále bledší. A když jsem nedávno, v kterémsi románu četl, že jeho hrdina se narodil, žil a zemřel v jednom a též domě, a dokonce na jednom a též loži, tu jsem rychle obracel stránky, abych se přesvědčil, že ta kniha nebyla napsána a vydána v minulém století. Vždyť teprve na počátku druhé třetiny tohoto století se započala ta naše cesta světem. Ano, na počátku druhé třetiny tohoto století se daly naše zástupy na cestu a nejsou s to zůstat stát. Pochodujeme jako obrovská armáda, která ztratila velitele a nikdo nedává povel: Zastavit!

Jsmo to zvláštní armáda. Jdeme Evropou a ostatním světem jako stíny, živé výčitky svědomí politiků, kteří zemřeli dobře zaopatřeni a snad na ložích, na kterých se narodili. Jdeme,

jako houfy duchů, potomci zabitých a ubitých. Mají nás na svědomí diktátoři, z nichž mnohé jsme přežili a kterým lidskost byla cizím pojmem

Vinou mnohých „vůdců“ stali jsme se balastem světa, příležitosti společnosti a hlavně těch, kteří dnes už za náš osud ani nemohou; těch, kteří nechtěli náš zlý osud. A tak jsme co jsme vinou těch, kteří už nejsou. A potomci oněch byvších, těch provinilých i nevinných, na nás hledí s úkosem, jakoby říkali: Co po nás chcete? Co nám je po vás?

My chceme tak málo. Někde se znovu narodit do lepších časů a zemřít tam, kde jsme se narodili.

A přece se o nás lidstvo stará. Zvláštní výbory světových organizací pro nás vyrábějí cestovní dokumenty, neboť pro cestovní pasy nejsme ještě dosti zralí. Jiné výbory světových organizací nám opatřují visa do zemí, do kterých jsme nikdy jet nechtěli a jini zase hledají pro nás práci, kterou jsme nikdy nedělali a kterou proto ani dobře neděláme. Někdy jsme zdarma prohlíženi lhostejnými lékaři a zdarma nám berou krev k serologickým zkouškám; někdy nás i zdarma očkují — a pak nás odmítnou. Jednomu že schází prst, druhému charakter, třetímu svaly a čtvrtému zdravé plíce. Chudák, dostal v táboře tuberu a na tuto nemoc je přísný trest, stejně jako na nedostatek svalů.

Vy, kteří jste se narodili v posteli, ve které smíte i zemřít, vy, jejichž charakter nepokoušel žádný z diktátorů, jak jste šťastni vy, kterým ještě žádný emigrační komisař hmatem neměřil sílu svalů.

Tak tomu je na té velké pláni Evropy, kde se ustavičně staví a boří a mění naše tábory. Na seřadovacích nádražích Evropy posunují naše vlaky, aby je posléze zastavili na mrtvé koleji. A my, mladí i staří obyvatelé stanů, chýší i vagonů hledáme ustavičně lepší světadíl, ve kterém bychom se znovu narodili. Nejspíše ještě nalezneme lože, na kterém zemřeme. Avšak té myšlenky na smrt se všichni zuby nehty bráníme. Tak jako Číňané, my chceme zemřít doma. Kolika už se to nepodařilo?

Řekli byste, že si s námi svět patrně neví rady. Velmi byste se mýlili. Snad námi pohrdá, ale zvykl si již a časem si také poradí, neboť i my si občas víme rady sami se sebou. Ale, ovšem, že si svět na nás zvykl. Lidstvo uvykne i moru. Jen trochu déle nemoc trvá, lidstvo nalezne lék a žije se dále. A my, kteří jsme přežili své diktátory, my nevěříme ve zkázu světa z rozbitých atomů. My jsme vydrželi věci horší než je smrt. Mnozí z nás přežili i vlastní svědomí. Vydržíme. To snad už proto, že máme tak málo co ztratit, snad proto, že náš život není vůbec radostný. Vždyť komu není co vzít, tomu není co závidět. A jestliže jsme si zvykli i na komitety, jestliže jsme si zvykli týdně vyplňovat nekonečné formuláře a jestliže jsme ustavičným vyprávěním o svém životě zapomněli, jak jsme vlastně žili, jestliže již přesně víme, která země nejrychleji zamítne naši žádost o imigrační visum, proč, pro Boha, by si svět nemohl zvyknout na nás? Alespoň ten svět úřední lásky k bližnímu, která zebe jak hřbitovní prst.

Určitě si na nás svět zvykl. Když jsem před třinácti lety, jako uprchlický učeň po prvé odešel z domova, abych se vyhnul Hitlerovi, dostal jsem se šťastnou náhodou do Londýna. Tam mi předložili první uprchlický dotazník.

Napište, kázali, jak se jmenujete, v co věříte, kdy a kde jste se narodil a kde jste naposledy trvale bydlil.

Pochopitelně chtěli vědět, kde jsem naposledy trvale bydlil; a místo pro adresu stačilo právě na dvě řádky rukopisu, k zápsání jména města, čtvrti, ulice a čísla domu. Napsal jsem, co žádali a žil, jako tak mnoho jiných, kteří se musili vyhnout Hitlerovi, po mnoho let v Anglii, stěhuje se a stěhován starostlivými výbory humanistických spolků z Londýna do Orpingtonu, z Orpingtonu do Brightonu a z Brightonu zase zpět do Londýna, jako kočka, která si nikde nelíže tlapky a proto není nikde domovem. (Vzpomínám na kočky, protože těm jsem v Anglii nejvíce záviděl. Ach, ty anglické kočky, všemi milované a v š u d e domovem!)

Poznával jsem Anglii, hledě na ni očima svých bytných, těch hrubých i slušných, hubatých i nemluvných, těch, které nás měly rády i těch, které nás přijímaly jen na zimu a vypravovaly na léto, kdy čekaly lepší hosty. Prožil jsem mnoho změn, prošel mnoha domy, ohřál se a stydl u mnoha nájemných krbů. Netažte se mne, ani mých druhů, po našich adresách v Anglii. Žádný král paměti by nebyl s to si je zapamatovat; a na té věčné pouti jsme poztráceli tolik notesů.

Pak nastala válka, život v armádě, která se také ustavičně stěhovala. Pak nastal mír a po

miru — revoluce. A znovu útěk a stěhování z města do města, ze čtvrti do čtvrti a z domu do domu. Nastalo putování po konsulátech zemí, jejichž občané nejsou stěhovaví, nýbrž, div se světe, v jednom domě se narodí a zemrou, snad dokonce na jedné a téže posteli.

Přišel jsem přes italský tábor znovu do Anglie, tentokrát vyučení v řemesle exilu, a vydal se na konsulát jedné z těch šťastných zemí. Chtěl jsem za moře, jako každý, kdo ještě věří, že se lze znovu narodit, narodit se do šťastnějšího světadílu.

Na konsulátě mi předložili formulář. Pochopitelně chtěli vědět, co jsem zač. Avšak nebyl to formulář stručný, jako za starých časů. Byl to dotazník již s nekonečným počtem otázek. Nejen jméno, náboženství a rasu chtěli tam znát, nejen jména rodičů, nemoci a počet špatných zvyků, nýbrž i všechny adresy za posledních dvacet let, a u všech měsíc a rok pobytu. A tu mi zůstal rozum stát.

Kde jste bydlil posledních dvacet let? tázala se rubrika. A nebylo v ní místa pouze na dvě řádky rukopisu, k zapsání města, čtvrti, ulice a čísla domu, jako kdysi v Londýně. Nebyly to jen dva centimetry bílé plochy mezi dvěma tlustými čarami; bylo to snad dvacet centimetrů místa a konsulární slečna mne s uznalým úsměvem poučila, že mohu pokračovat na zvláštním papíře, kdyby mi místo nestačilo; že mohu pokračovat...

Vrátil jsem se domů a začal vzpomínat a psát. Byla to Sisyfova práce. Teprve toho dne jsem si z nenadání uvědomil, jak je náš život smutný, ten život nedobrovolně nestálý. Zvykli si na nás, jen co je pravda, na nás, cikány. Při nejlepším vůli jsem nebyl s to vypsat v adresách celý ten útěk životem, který nebyl ani žit. Utekl jsem se o radu k příteli, o něco let a táborů zkušenějšímu. Hleděl na mne, chvíli nechápaje, co a proč mne tolik trápí. Konečně, unaven mými otázkami, mi řekl: „Ale příteli, špatně se ti přece může dařit i v jiné zemi a všechny konsuláty nejsou tak zvědavé.“

Ano, svět si na nás zvykl. Ví, že jsme nestáli, jak blechy. Ví, že jsme ustavičně na cestě, lidé s tisícem adres, z nichž žádná není trvalá a už asi nikdy nebude.

Onehdy jsem byl na skok ve Švýcarsku. Při odjezdu z hotelu se mne slečna za přepážkou optala po stále adrese, prý k vůli poště. Napsal jsem na lístek adresu: Pension Carmen v městě X. Pension Carmen to byl, jestli mne paměť ještě nešálí. A tu ona dívka, zkušená v hotelovém průmyslu, ke mně zvedla usměvavou tvář, aby opravila nezkušeného turistu.

„Chtěla jsem vaši trvalou adresu, pane.“ „Toto je má trvalá adresa.“

Zmateně na mne hleděla. „Vy bydlíte trvale v pensionu?“

Jak mne litovala. Slyšel jsem účast z těch několika slov a sám v rozpacích byl jsem té hodné, citlivé slečně vděčný. Ano, slečno, chtěl jsem jí říci, ale neřekl, přece vám nebudu lhát; ano jsem jedním z těch, kteří často nebydlí ani v pensionu.

Uveďte všechny adresy za posledních dvacet let a u všech měsíc a rok pobytu, žádala rubrika. Lidé, kteří chcete toto všechno znát!

Jak jsem mohl tehdy ve švýcarském hotelu vědět, že navzdory vši upřímnosti a odporu ke lži, jsem oklamal, obelhal tu hodnou dívku. Jak jsem mohl tehdy ve švýcarském hotelu vědět, že ta adresa na pensionu Carmen nebyla v té chvíli již pravdivá? Když jsem se vrátil z cesty do města X, řekli mi v pensionu Carmen, že tam už nebydlím. Potřebovali můj pokoj pro kohosi jiného a vystěhovali mé příslušenství na půdu.

I šel jsem, unavený pocestný, hledat nový byt, pokoj a v něm lůžko, umyvadlo a stůl, na němž bych mohl vyplnit formulář konsulátu oné šťastné země, která byla tak tuze zvědavá na všechny mé adresy za posledních dvacet let s měsícem a rokem pobytu u každé z nich.

Snad se mi nějak podaří vyplnit tu rubriku. Snad nebudu potřebovat další kus čistého papíru, ten důkaz, jak si na nás svět zvykl, na nás, bílé cikány. Ještě štěstí, že jsem tolik adres zapomněl, třebaže se poctivě snažím vtěsnat si každou do paměti, přeplněné těmi starými.

Přestěhoval jsem se. Ale, prosím vás, nepište mi. Má dnešní adresa bude zítra včerejší a nevím, kde budu bydlit pozítří. Svět si na nás sice zvykl, ale kvartýrské nás vyhazují, aniž se nás optaly, máme-li jinam kam jít. Stačí jim, že na krátko vytáhneme paty. Vrátime se z cesty a poznáváme, že, nechtějice, jsme někoho obelhali; že nejsme už doma, kde jsme ještě před krátkem bydlili.

My bychom tak rádi zemřeli tam, kde jsme se narodili. Řekněte, proč to nesmí být?

F. X. Šalda a rozpaky Strany

VLADIMÍR PEŠKA.

ROK 1952 byl rokem dvojího šaldovského výročí: dožil by se 85 let a zemřel před 15 roky. Protože Šalda je vedle Masaryka nejmarkantnějším zjevem moderní české kulturně-politické historie, je neobyčejně zajímavé sledovat, jak s ním komunisté nakládají.

„Proces“ s Masarykem byl krátký a jeho vyznění jednoznačné: byl krátce tolerován, bylo ho trochu prakticky „použito“ v době, kdy se jevila nutnost mírně se vzpouzejícím vsugerovat, že komunisté jdou ve stopách nejlepší a nejpokrokovější národní tradice a že Masaryka jen „dovršují“, a pak — když svých mocenských cílů dosáhli — do náhle „překonali“ a odhodili.

„Případ“ Šaldův v rukou komunistů je poněkud složitější a není dosud uzavřen. Nastíháme si v hrubých tazích vývoj tohoto vztahu největšího kritika a československé komunistické strany. Nebo přesněji: této strany k dílu a odkazu, jejichž tvůrce je mrtev a všichni ti, kdož by k tomu chtěli a měli co říci, umlčeni — v emigraci vnější a vnitřní. Jeden partner ovládl suverénně pole; proti němu stojí mlčící silueta s ironickým úsměškem: týká se ho to vůbec?

PRVNÍ POKUSY O ANEXI ŠALDY.

Už v době před únorovým pučem se komunisté snažili přivlastnit si Šaldu a využít ho pro své cíle, t. j. ke klamání důvěřivých a nezasvěcených. V roce 1947 publikovalo kulturní a propagační oddělení KSČ brožuru „F. X. Šalda. Pásmo o významu a osobnosti největšího českého kritika“. Nečistou montáží vytržených a izolovaných pasáží měl být ze Šaldy učiněn ne-li přímo marxista, tož alespoň sympatisant, obdivovatel SSSR a proletářské literatury, nepřítel demokracie a první republiky. Podvodná machinace se však dobře nezdařila zásluhou statečného článku Antonína Hrubého, který ji — komunistickým žargonem řečeno — demaskoval.

Také už před únorem začala „Společnost F. X. Šaldy“ vydávat „Soubor díla F. X. Šaldy“. (Předsedou společnosti by Mukařovský, jejím jednatelem K. Teige!) Vyšly tyto svazky: „Boje o zítřek“, „Duše a dílo“, „Život ironický a jiné povídky“, po únoru: „Studie o umění a básnících“, a 5 svazků „Kri-

tických projevů“ (1892-1904). S pátým svazkem, vyšlým v lednu 1951, však vydávání uvízlo. Je opravdu těžké si představit, jak by mohli marxisté pokračovat. Šaldovy kritické začátky jsou pro ně v jistém smyslu neškodný materiál pro dobu kolem roku 1900, kterou mohou odbýt opovržlivým termínem „dekadentní buržoasní literatury“. Avšak Šalda „střední“ (na př. z „Noviny“, „České kultury“ a „Tvorby“) a hlavně „závěrečný“ (z osmi ročníků „Zápisníku“) by jim způsobil značné nepříjemnosti... I rozhodli se tedy moudří čeští marxisté, že bude lépe nechat to toho Šaldu pohřbeného v několika těžce dostupných exemplářích: diskrepance mezi *Šaldou skutečným* a *Šaldou komunisty stylisovaným* by mohla vyjít najevo...

1951:

LIKVIDOVAT NEBO PŘEHODNOTIT?

Rok 1951 znamenal pro Šaldu horkou chvíli: páni komunisté zakolísali. Toho roku se totiž na stránkách jediné československé literární revue „Nový život“ rozvinula živá a neopatrná diskuse o „některých otázkách naší literární kritiky“. Její průběh dal nahlédnout do bezradné a neudržitelné situace českých stalinistů na „kritické frontě“: soudruzi se dojemně shodovali v konstatování naprostého nedostatku „kritických kádrů“, jakož i kritiky vůbec, a naopak se zase naprosto nemohli dohodnout, zda existuje či nikoliv „marxistická estetika“. (V. Stesjkal smutně: „Chybí nám prostě marxistická estetika, která by propracovala zásady marx-leninské v oblasti umění...“ — Jan Kopecký rozhořčeně a optimisticky: „Případá mi to někdy jako slepota, když si kritici naříkají, že ‚nemáme marx-leninskou estetiku‘, a vedou podobné řeči. Vždyť to není pravda. Nosem přímo vrážíme do základních kamenů této estetiky...“) Kapitola o případně „rozbitých nosech“ marxistických estetiků by byla neobyčejně zábavná, nás tu však zajímá pouze jeden aspekt: diskutanti totiž volens nolens na každém kroku klopýtali o Šaldovo jméno. Kam s ním? Do pekel nebo do stalinského ráje? Několik citací: „Naši mladí (kritici) však musí vedle Fučíka, Nejedlého a Štolla čísti Šaldu, ovšem s kritickým pohledem, učit se od něho citlivé pozornosti k uměleckému dílu, ovšem neučit se Šaldovým nectnostem,

jak se zatím, žel, stává“ (Fr. Kautmann). — „... je nesprávné, jestliže říkáme našim novým kritickým kádrům, že se estetickému citění a analýze mohou učit u Šaldy... Šaldovo „estetické citění“ je naprosto cizí a vzdálené našemu.“ (Jiří Hájek). — „Hodně se u nás, a v této diskusi zvláště, horlí proti t.zv. sekyrářské kritice, která se staví prý do šaldovské pózy a bije naše nebohé spisovatele hlava nehlava. Některé diskutující (s. Hájka i s. Buriánka) strhuje jejich rozhorlení až k hlubokému podcenění Šaldovy úlohy v našem kulturním životě. Na Šaldovi jsme se ještě nenaučili tolik, abychom ho mohli s takovou povýšeností házet do starého železa...“ (Vl. Dostál). — „Myslím, že se musíme zbavit této představy kritika jako izolované osobnosti, povýšeného soudce, osamocené a o samotě bojujícího... Je třeba proti Šaldovi vyzvednout jiné příklady kritiků. Šalda nepochopil Tyla a Jirásku...“ (J. Kopecký) — „Časy velikých „králů“ v literatuře jsou ty tam, ať si proto nikdo na takovou úlohu nedělá nároky.“ (V. Stejskal cituje Fadějeva) „Literárně kritičtí estéti v čele s F. X. Šaldou, školení na západnicky buržoasních vzorech...“ (J. Dolanský-Heidenreich v článku „Zd. Nejedlý v boji o Jirásku“). — „... často se mluví o F. X. Šaldovi a o jiných našich starších literárních kritikách... Je třeba nejprve důkladně přehodnotit... Jinak toto pohazování jmény opravdu nikam nevede...“ (Vl. Stanovský.)

Opravdu, nádherný galimatyáš! A to si pak nějaký pan Kautman pochvaluje: „Dnes už v literární kritice neexistuje dřívější dokonalý chaos ideologií, chaos v používaných pojmech, chaos vzájemně naprosto si odporujících soudů, které nechávaly nezasvěceného čtenáře ve zmatku a nedůvěře...“

Soudruh asi podlehl budovatelskému optimismu. Z omylu ho však vyvedl ÚV rodné strany, který — zřejmě naopak málo spokojen s tímto chaosem v kritických mozcích českých sovětců a s jejich nepřipustně značným názorovým „liberalismem“ — radikálně omezil publikační možnosti zastavením „Tvorby“ (z níž časem zmizela ze záhlaví poznámka „Založil F. X. Šalda“) a „Lidových novin“ a založil týdeník „Literární noviny“, československou pobočku sovětské „Literaturnoj gazety“.

Šaldův „případ“ tedy zatím zůstal nevyjasněn. Zničující „likvidace“, jaká mezitím postihla buržoasně kosmopolitickou a nacionalistickou „arnenovákovštinu“ a trockistickou agenturu v české kultuře „teigovštinu“, Šaldovi nehrozila, zato ho však evidentně očekávalo „důkladné přehodnocení“. Nikdo se však k

tomu neměl a tak čeští kritikové dále tančili kolem Šaldova jména bezradný kozáček, tu a tam se dovolávajíce jeho autority, a občas ho špendlíčkem píchnouce.

1952: ŠALDA ZASTÁNCE DĚLNICTVA A JEHO SVOBOD A JEHO PRAV?

V roce 1952 zažili čeští „mistři kultury“ opět několik nervových otřesů. Křehkou květinou nové československé socialistické kultury ohrožovalo jednak „sektářství a šikanování škůdcovské bandy Slánského“ (oběť: Košta Biebl) a „Literární noviny“ opět hřešily pro marxistické dogmatiky neúnosným „liberalismem“. Soudruh Štoll (za pomoci Jiřího Taura) opět musel „bdít“ a — zasáhnout. Avšak ani potom — a přes množství se překlady nepřekonatelých sovětských vzorů — to v československé literární kritice neklape, jak ponuře konstatuje jistý pan Z. K. Slabý, sám před chvílkou obviněný z „rádobyšaldovství“ v posledním čísle roku 1952 „Literárních novin“: kritika je „ještě bázlivější ve vynášení soudů“. . . . „Vytvořila se skupina kritických překupníků, kteří . . . raději nakoupí u kritických přeborníků zvůněnějších jmen jejich názor a ten pak prodávají“ (článek „Kriticky o kritice“).

V témže čísle „Literárních novin“ však bylo prolomeno dlouhé relativní mlčení nad Šaldou. Soudruh profesor sociologie či filosofie na Karlově universitě, Ludvík Svoboda, tam viditelně pracně vypočetl třísloupcový článek „Kritický odkaz F. X. Šaldy“. Je to jakýsi krotký pokus o „přehodnocení“, jež pozůstává hlavně v tom, co o Šaldovi zamlčuje. O „kritickém odkazu“ se přirozeně nic nedovíme. Zato se však pokocháme dosud neznámým portrétem hezky učesaného a podle stalinské módy střiženého prý-Šaldy. Mluví se tam o sociální a literární situaci na konci 19. století, což prý je „doba vrcholení a pak už rozkladu kapitalistického řádu“ a o Šaldově reakci na to „individualismem“ (pro který má Svoboda jisté pochopení!). Říká dále, že Šalda nebyl nikdy zcela estétem, jak se mu někdy vytýkalo, i když se občas u něho jisté rysy estétství objevovaly“. Ubohý Šalda se ovšem často dostává „na scetí“ a dočasně upadá „pod vliv různých idealistických proudů“ — přirozeně pro „nedostatečné pochopení společenské funkce umění“. Zato: „Šalda nikdy nebyl kosmopolita. Ačkoliv byl zprvu převážně orientován na Západ a západní literatury, později . . . vždy myslel na svou vlast.“ Když Šalda mluví o „nadosobních hodnotách“, vyvozuje z toho marxistický mozek páně Svobody, že to znamená „stále silnější od-

klon od individualismu, proti skepsi, subjektivismu, relativismu a pod. . . . je s tehdejší novou básnickou generací . . . tolik vyzvedá Wolkra“, „ostře kritizuje už první pětiletí ČSR“ a „ačkoliv má v úctě Masaryka i Beneše, domnívaje se, že to myslí s národem dobře . . . podává i ráznou kritiku Masarykovy Světové revoluce.“ Šalda prý jako „přesvědčený demokrat žádá demokracii činem i proti fetišisovanému státu. Tím se dostává do styku s pokrokovým dělnictvem.“ Svoboda se ve svém článku prozíravě „zaštiťuje“ autoritou Julia Fučíka: „Takto — přes všechno své politické tápání nemarxisty — je bojovníkem o zítřek, jak řekl Fučík, „bojovníkem, jenž své dílo odevzdal živým bojovníkům o zítřek“. Šaldovo dílo, můžeme říci i dnes s Fučíkem, „působí dále a bude ještě působit. Štáva z jeho ovoce, jež dlouho nezraje, přešla do žil české kultury a proudí jimi, proudí ve všem živém a velkém.“

Tohleto je ovšem báječné — včetně té úžasné geniality Julia Fučíka, který v autorovi „Bojů o zítřek“ objevil „bojovníka o zítřek“ a včetně té „štávy z jeho ovoce, jež dlouho nezraje“, stejně geniálně nalezené v mottu týchž „Bojů“ (mimořádně u Svobody změněných na „Boj o zítřek“; podobně Svoboda překřtil „Duši a dílo“ na „Duše a díla“!).

Nicméně, existence tohoto článku je překvapující. V závěru Svobodova článku však najdeme vysvětlení: ÚV KSČ totiž zaslal bratrovi zemřelého (po 15 letech!!) „kondolenční telegram“, ve kterém je Šalda „výrazně“ označen jako „veliký představitel soudobé české kultury a zastánce dělnictva a jeho svobod a jeho práv.“

Celou tuto komedii kolem Šaldovy osobnosti nelze jinak charakterisovat než jako cynické a hanebné exploatování mrtvého. Že se k tomu právě propůjčil pan Ludvík Svoboda, valně nedřekvapuje: tento pouňorový universitní profesor a vydavatel literárně-historického díla nacisty umučeného marxistického sociologa B. Václavka (mezitím už také nevyhovujícího!) vydal v roce 1941 „Tři studie o Šaldovi“ (celkem slušné), které v roce 1947 doplnil „čtvrtou“ studií, kterou už bezostyšně táhne marxistický průvan.

ŠALDOVA „BUDOUCNOST“ ZA MARXISMU.

Přes toto poslední Šaldovo namočení do rudé omáčky není pochyby o tom, že nevyhnutelně přijde jednou okamžik, kdy marxisté definitivně skončí i s tímto „buržoasním přežitkem“. Český Ždanov, který bude touto „prací“ pověřen, nebude mít valně práce. Látky pro článe-

ček na př. pod titulem „Šaldovština — buržoasní kosmopolitická agentura v české kultuře“ je nepřeborně. Anticipujme maličko elaborát tohoto příštího „kritického přeborníka“:

Šalda byl „skalním individualistou a filosofickým idealistou“ (L. Štoll už řekl v „30 letech bojů o českou socialistickou poesii“). Byl kosmopolitou a svůdcem: „Větší část Bieblovy generace se dala zavléci na cestu kosmopolitismu . . . Teigem a Šaldou“ (Sedloň v „Tvorbě“). Holdoval buržoasní literární komparatistice (byl profesorem moderních literatur na Karlově universitě), stál „v čele literárně kritických estétů, školených na západnický buržoasních vzorech“ (J. Dolanský-Heidereich) a tudíž „poklonkoval před buržoasním Západem“. „Nepochopil“ ani Jiráskova ani „pěstouna“ Josefa Kajetána Tyla, které přece náš lid tak miluje. Ujal se vyloučených z komunistické strany (Hory, Neumanna, Olbrachta, Seiferta, Majerové . . .!). „Jeho sociální skepse pramení z jeho nevědomosti historické i politické, z jeho neznalosti vědeckého socialismu“ (Štoll) a odvážil se říci, že marxismus je mu „šosáckou ideologií“ a nikoliv „nejvyšším učením všech učení“. O Leninovi napsal, že je to barbarský stavitel nového světa, budovy, jejíž kvádry vázaly místo maltou krví . . .“ A vůbec se vyjadřoval neuctivě o zasloužilých soudruzích: o soudruhovi Nejedlém napsal, že „střečkuje v pustých ideologiích“ a že „dovedl tak mistrně . . . vybalancovat kult Lenínův s kultem presidentovým“ (t. j. jako Masarykův životopisec (Zápisník VII); a o s. Kopeckém prohlásil, že je „opravdový zglaičšaltovanec Moskvy“ (Zápisník VII); o Juliu Fučíkovi řekl, že je „zajatec své třídy“, která „vyrábí pravdu“, což je Šaldovi „víra uhlířská“, a dále prý Fučík Šaldovi před časem „rozhoupával kaditelnici“ a nyní, kdž mu Fučík „dává výpověď z lásky za vnukv“. Šalda cynicky prohlašuje, že „je mu to úplně lhostejné . . .“ (Zápisník IV); panu Štollovi zase Šalda v malé poznámce vytkl, že „hájí Fučíka pochybně“ a dovolil si mu do očí tvrdit, že „není členem žádné třídy“ (Zápisník IV), ironisoval soudruha Gottwalda, když tento vyloučil z komunistické strany Josefa Guttmanna, šéfredaktora Rudého práva, „zrádce paďoura, sociálfašistu, maloměšťáka a prskajícího smradlavého tchoře . . . Panu Guttmannovi provedli tu pánové Gottwald a Kopecký totéž, co on kdysi provedl Jílkovi a řadě intelektuálů, a co se v komunistické frakci bude patrně provozovat až do jejího skonání“ (Zápisník VI.); o soudruhu básníku Nezvalovi napsal neslušnou poznámku „Z básnického mumraje Víta Nezvala“, kde ho označuje za „básnického chameleona“ (Zápisník IV.); v polemice se s. B.

Mathesiem o SSSR vedl Šalda kacířské řeči tohoto druhu: „... Já jsem ctitel a vyznavač svobody, Gorkij, budiž jinak tisíckrát větší než já, ztělesňuje ducha nesvobody... Nebylo by přehradu mezi mnou a Gorkým, kdybych byl slepým a hluchým přitakavačem všech těch pětiletok a kdybych se rozplýval nad lidmi, kteří se v literatuře opíjejí názvoslovím technickým a inženýrským. Ale já chci mít k Rusku poměr kritický a ne fanouškovský; *inde irae*. Gorkij usměrňuje dnes literární práci ruskou k stalínismu jako ji usměrňují jiní literáti v Německu k hitlerismu. Jenže: nelíbí se mi glajchšaltování literatury v Německu, proč by se mi mělo líbit v Rusku? Kritik má už ten sakramentský malér, že musí měřit stejným loktem Petrovi jako Pavlovi...“ (Zápisník VII.), atd., atd.

Z toho, co jsme jen namátkou uvedli, je nad slunce jasné, že budoucí stalinský „přehodnocovač“ Šaldy nebude mít mnoho práce s hledáním argumentů. Šalda je stalinskému marxismu esenciálně naprosto cizí a nestravitelný.

A vlastně je vůbec nemusejí hledat. Vždyť je komunisté už velmi dávno znají. Postačí, aby si jen trochu vzpomněli na to, jaký byl jejich vztah k Šaldovi živému. Jednoho dne se jistě za tu celou nynější frašku kolem Šaldy zastydí a budou ji považovat za „úchylku“ od původní stranické linie. Stačí jim sáhnout po ročnících Rudého práva z poloviny let třicátých a najdou tam, co potřebují.

ŠALDŮV SMĚCH.

Šalda však už za sebe a své dílo svůj názor na „ty pány“ vyslovil. Tu je — v malé poznámce VI. ročníku jeho Zápisníku:

„Rudé právo“ a jeho různé filiálky sápu prý se na mne každou chvíli, protože jsem v minulém čísle trochu zironisoval jejich zmatečnou, krátkozrakou politiku. Jeden takový upocený elaborát mně někdo poslal. Jsem ovšem nyní již skoro úplný reakcionář a fašista a brzy budu prý blahověřit rukám, které vraždí komunisty; jsem prý obhájce shnilého řádu společenského, stoupenec výbojné imperialistické politiky, přítel finančních magnátů, kteří výši kultury měří dividendami, zklamal a zradil jsem prý dělníky, atd., atd., jak již zní ten obehraný chraplavý kolovrátek komunistických frází. Že si ti pánové plijí do vlastní polévky, kterou před chvílkou ještě s velkým apetitem pojídali, nevidí. Takováhle myšlenková armatura mne nepřivede z dobré míry. Má láska k dělnictvu má hlubší kořeny, než abych si ji musil dávat patentovat u karlínského politbyra; a mám čisté svědomí, že jsem našemu dělnictvu prospíval a, doufám, budu prospívat víc než celé karlínské střečkování. A spílá-li „glajchšaltovaných“ p. posl. Kopecký, který je opravdový glajchšaltovanec Moskvy, musí nosit na očích klapky, nesmí vidět než nejvýš dva kroky před sebe a musí myslit podle lineálu, může mne to jen rozesmát jako pitvorný vtip šaškovitého osudu.“

Půjde-li to tak dál, dožijeme se brzy velmi povznášejičího divadla, že se poslední československý komunista postaví před zrcadlo — aby byli dva — a vyloučí pak sám sebe ze strany jako padoura, maloměštláka a smrdocha. Tak bude co nejbezpečněji dosaženo integrální velkorevolučnosti strany.

F. X. ŠALDA, Zápisník VI.

Demokracie trpí jistou negativností, nedostatkem vůle, rozhodnosti, iniciativy, odpovědnosti — a to je nejhorší půda pro pěstování heroismu. Demokracie se musí přemontovat. Z únavného a duchamorného rutinérství parlamentního a stranického musí se stát bojovným útvarem s hlavou i patou — čímsi teplým, živým, radostným a výbojným. Musí zabít v sobě oblomovštinu. Pak bude zase rodit heroje a bohatýry, jako je rodila v době své mladosti v Anglii, v Americe, v Francii. Neboť neklammež se. Heroism, i když jest poražen, přece se vyplácí, nese úroky. Jenže je vyplácí až budoucnost více méně vzdálená.

F. X. ŠALDA, Zápisník VI.

*Není sice nic zábavného polemizovat s dialektickou rabulistikou našich komunistů, ale stůj-
tež zde přece ještě tyto řádky, aby nebylo pochyb, kde stojím, a proč tam stojím...
Tedy jednou pro vždy: je mně lhostejno, komu jsem „se přiblížil“ nebo od koho jsem „se oddálil“. Jdu za svou myšlenkou a jen za ní, a ne za politickou konstelací.*

F. X. ŠALDA, Zápisník VI.

Svoboda darovaná není žádná svoboda; jen svoboda, již jsi si vydobyl úsilím celé své bytosti a s nebezpečím života, je statek trvalý; jen ta je hodnota, která blaží duši, jejíž žár nevychladá. Svoboda, po níž se jen vzdychá a po níž se jen touží, je vždycky poněkud směšná; svoboda, za níž se nasazuje hlava, stává se rázem něčím strašným a krásným.

F. X. ŠALDA, Zápisník II.

DOPISY A ODPOVĚDI

Leamington Spa, 4. listopadu 1952.

P. T. Redakční rada
revue „Skutečnost“

Pánové,

Ve svých poznámkách k mé studii „Proč bez ‚sudetských‘ Němců?“, otištěných v srpnovém čísle „Skutečnosti“, se ptá pisatel, zda „kolísání mezi vědeckou argumentací a politickým pamfletem“ je vhodnou formou diskusního příspěvku k danému problému.

Ani vědecká argumentace ani politický pamflet nejsou nedovoleným a nevhodným prostředkem v politickém zápase. U exulanta jde v zásadě o rozhodnutí chce-li si obsáhlou argumentaci ponechat pro soukromou potřebu anebo ji — za předpokladu, že na to má prostředky — v plném rozsahu vydat se sníženou pravděpodobností, že příjemce najde čas si ji prostudovat.

Jako pomocník se nabízí stručnost a věcnost. Dá-li se podobně upravené argumentaci, nekladoucí požadavky na čtenářův čas, i vhodná forma propagační, argument ještě podtrhující, výsledek není daleko od politického pamfletu.

Po stránce věcné si Petr Demetz (P.D.) vybral jedinou kapitolu, jednající o vývoji nacistického hnutí mezi Němci v ČSR, při čemž sám upadá do simplifikace, mně vytýkané.

Nositelkou nacistického hnutí v ČSR se stala od roku 1918 strana DNSAP (Deutsche National-Sozialistische Arbeiterpartei), dřívější DAP (Deutsche Arbeiterpartei) a nikoliv DSAP (Německá socialistická dělnická strana), jak o ní mluví P.D. Strana tohoto jména prostě neexistovala. Vývoj DNSAP, kterou měl pisatel zřejmě na mysli, vypadal v číslech takto:

roku 1919	39.000 hlasů	(obecní volby)
roku 1920	120.000 hlasů	(5 mandátů)
roku 1925	168.000 hlasů	(7 mandátů)
roku 1929	204.588 hlasů	(8 mandátů).

Který okamžik vzal P.D. v úvahu, když řekl, že „na vrcholu své slávy měla DSAP (rozuměj DNSAP) v čs. parlamentě 7 poslanců“, není jasné ani z uvedených čísel, protože v roce 1929 jich měla osm, ani proto, že „vrcholy slávy“ prožilo nacistické hnutí Němců z ČSR vlastně dva. Jeden krátce před tím, než vláda republiky v roce 1933 rozpustila DNSAP, tak zvané „hakenkrajclery“ (o jejichž tehdejší rozmachu svědčí na příklad tento mocenský po-

měr mezi německými stranami po obecních volbách v Chebu v březnu 1933: DNSAP 17 mandátů, křesťanští sociálové 8, sociální demokraté 7, volební souručenství 3). Druhý „vrchol slávy“ pak v letech 1935 až 38, kdy ostatní německé strany byly rozdraceny stranou sudetoněmeckou SdP (Henlein), o jejíž totožnosti s rozpuštěnou DNSAP nemá — myslím — ani P.D. nejmenší pochybnosti.

A konečně, naši bývalí němečtí spoluobčané nebyli nuceni žádnou hrozbou (jako v tehdejší Německu) voliti nacisticky, protože svoboda jejich volby byla zaručena demokratickými orgány ČSR, jejichž státním zájmem bylo Němce od nacismu odvrátiti.

Komunističtí poslanci v parlamentě první republiky byli právě tak předvojem světové revoluce proletariátu čili sovětského imperialismu, i když pro vnitřní potřebu konsolidace Sovětského svazu méně dynamickým, jako je jím dnešní jejich účast v demokraticky volených institucích západních států. Přesto nebude nikdo národy těchto států nebo státy obviňovat, že jsou předvojem komunismu. Rozdíl — a nikoliv „goebbelsovská argumentace“, jak říká P.D. — spočívá tedy v tom, že, za jinak stejných podmínek, se československé voličstvo v roce 1938 nerozhodlo pro komunismus, zatím so německé obyvatelstvo v ČSR se z 91.44% vyslovilo pro SdP, to jest tehdejší představitelku nacistického hnutí na území ČSR.

Srdečně Váš

M. F. Kašpar.

*

Vážený pane Kašpare,

máte pravdu: chybí velké N. Nežádal jsem o tiskovou opravu v domnění, že si čtenář laskavě všimne úplného názvu politické strany. Promiňte mi, zabývám-li se Vaší argumentací jen tam, kde si toho žádá podstata věci. Uvádíte volební statistiku o nacistické straně v ČSR; potvrzujete však těmito čísly jen to, co jsem naznačil ve své původní odpovědi. Myslím, že nestačí stopovat nacismus v ČSR v dějinách DNSAP, jejíž počet poslanců nikdy nedosáhl plné desítky. DNSAP byla celkem home-made záležitost; bylo zapotřebí zásahu mnoha jiných prvků — o nichž říkáte poměrně málo — aby se těch 200.000 voličů rozrostlo v několik milionů. Objektívni genealogie nacismu v ČSR by si především měla všimnout socio-kulturní retardace českých Němců, a nikoli jen

periferních politických stran. Ani volební výsledky v Chebu, myslím, nestačí; znáte důkladně historii Němců za starého Rakouska; Vaši pozornosti jistě neušlo, že Cheb byl odedávna pevností nacionalistického extremismu a tudíž nedostatečným příkladem pro typickou strukturu německé obce v Čechách. Stejně dobře byste mohl z politického charakteru městečka Verden a. d. Aller dovozovat, že současné Západní Německo je ovládáno SS-generály.

Nechtěl bych zakončit náš rozhovor, aniž bych se nepokusil vystihnout, alespoň ve zkratce, v čem souhlasím a v čem nikoli. Souhlasím s Vámi zajisté v tom, že čeští Němci mají za sebou bohatou historii nacionálního myšlení. Nesouhlasím však v dalším. Sám tvrdíte, že nakonec 8.56% hlasovalo proti Hitlerovi. A přece nazýváte svoji studii „Proč bez sudetských Němců?“ Dovolte, abych se zastal právě těch 8.56%. To není jen číslo, to jsou oni příslušníci čs. zahraničních oddílů, kteří byli odsunuti do Německa, oni vězňové, kteří se vraceli domů z Dachau a z Buchenwaldu a byli opět šmahem odvezeni. Práce s názvem „Proč bez sudetských Němců?“ je obrácena do minulosti, pokud nebude doplněna útlou, ale přece důležitou kapitolou, nazvanou „Proč (a hlavně: jak) se sudetskými Němci — demokraty?“

S upřímným pozdravem

Váš P. D.

Endicott, 9. ledna 1953.

Redakční radě „Skutečnosti“.

Vážený pánové,

prosím Vás, abyste laskavě uveřejnili těchto několik poznámek ke kritice mého spisku „Poučení z exilu“, která byla uveřejněna v 9.-10. čísle Vaší revue. Toto číslo dostalo se mi do rukou s velikým zpožděním. Přes to bych rád reagoval, aby čtenářům Vaší revue nezůstal nepřesný a zkreslený obraz mých myšlenek. Moje knížka není na knihkupeckém trhu a dostane se do rukou asi jen menšímu počtu z nich.

Je těžko stručně vyvrátit tvrzení, že jsem povrchně žurnalistický, triviální a pod. Jsou to kulatá slova, která by žádala delší rozpravy, abychom se dobrali podstatnějšího jádra věci. Stručně však lze ukázat na některé jiné závažné nesprávnosti p. Hájkovy kritiky.

Především bych rád doplnil nesprávný obraz o obsahu mého spisku. Ukázal jsem v něm v zásadě, že vývoj posledních let všude posílil posice socialismu nebo směrů hájících zásady socialismu blízké. O tom p. Hájek zcela pomlčel.

Dále jsem ukázal, že to však není socialismus marxistický, nýbrž socialismus humanitní a národně orientovaný. Tuto poslední část mého spisku p. Hájek povýšil na hlavní jeho téma, ovšem v nadsazeném podání, jakoby byl velebitelem nacionalismu. V tomto směru je prý mi dobré i Stalinovo přiklonění se k nacionalismu. Nikoliv! Ukázal jsem, že rozumné hájení národních zájmů je nutností, před kterou se musil sklonit i internacionální marxista Stalinova rázu. Právě jako sociologu, kterého ve mně p. Hájek nevidí při čtení mého spisku, se mi tato zkušenost zdá nejlépe ukazovat na sílu sociálních skutečností, které nakonec zlomí i zdánlivě sebe logičtější, ale nesprávnou filosofickou koncepci, jako je koncepce Marxova.

Proti mému názoru o zkorigování marxistického programu západních sociálně demokratických stran ve smyslu humanismu a hájení národních zájmů, p. Hájek tvrdí, že „nejvyspělejší sociálně demokratické strany na Západě převážnou část své inspirace vždy čerpaly z jiných zdrojů (než marxismu) a že marxismus v nich od počátku hrál roli jen podružnou.“ To prostě není správné. Nejstarší a nejvyspělejší sociálně demokratická strana na Západě, strana německá, prodělala dlouhý vnitřní boj o marxismus až po poslední válce. Staří její vůdčové na marxismu houževnatě trvali. Teprve po odstranění jejich vlivu mohl býti oficiálně stranou odmítnut. Stejnou úlohu hrál marxismus i v jiných západních sociálně demokratických stranách.

Co však říci o dalším tvrzení p. Hájka, že „svět budoucnosti profesora Machotky, skládající se z nezávislých a samostatných státek a států... je perspektivou poněkud ponurou...“? Vždyť v mém spisku není ani do slovně ani v nějakém náznaku sebe menší zmínka o tom, že si takto svět budoucnosti představuji. Kdo jej četl, řekne si, jak je jen možné, aby mi takovéto názory p. Hájek připisoval? Náhodou mám k tomuto neuvěřitelnému počínání určité vysvětlení. Je to stereotypní metoda kritika, kterému chybí vědomosti a argumenty, metoda ovšem nevěcná, neodpovědná a na konec svého původce zesměšňující. Téměř doslova vytkl p. Hájek totéž starší generaci našich exilových politiků (ve 3.-4. čísle Vaší revue), jejich budoucí „svět... se bude skládat z podobných ničím neomezovaných státek a států...“ Vytkl jim to jen tak, aby je zlehčil, aby po nich něčím ošklivým hodil, aniž by si byl přečetl nedávné prohlášení těchto politiků, že „se hlásí s plným přesvědčením k veliké myšlence sjednocení Evropy“, a to v tak významném dokumentu jako je program Rady svobodného Československa.

Jak mohu žádat, aby p. Hájek, který píše politické úvahy a nechte ani nejdůležitější současné dokumenty našeho politického života, znal moje názory, uveřejněné mnohem dříve? Již ve své první knize „Morální problém ve světle sociologie“ (Orbis 1927) jsem věnoval delší sociologickou úvahu naprosté nutnosti nadnárodních, hospodářských a politických celků, a to jak regionálních (jako je organizace západní Evropy) tak organizace celosvětové. Tato moje úvaha byla uveřejněna také v denním tisku. A dnes po tolika letech dělá ze sebe p. Hájek apoštola zdánlivě nové a mladé myšlenky, kterou pouze on a jiní členové mladé generace mohou plně pochopit. Pro nepochopení a odmítání této myšlenky odsuzuje nesprávně starší politickou generaci, která však se pro ni veřejně prohlásila, a pak později znovu zase mne, který jsem pro ni psal a mluvil, když on ještě chodil do mateřské nebo obecné školy. K tomu snad nemusím říkat nic víc.

Vážení pánové, nechci ubírat více místa ze stránek Vaší revue. Myslím však, že více opatrnosti a úcty k faktům by velmi prospělo vážnosti Vaší revue. Jste mladí a my bychom ve Vás rádi viděli lepší budoucnost svého národa.

S projevem dokonalé úcty jsem Vás

Otakar Machotka.

*

Hlavní body dopisu profesora Otakara Machotky se týkají několika otázek, které právě v našem exilu přímo volají po vyjasnění.

Svou lehkovážnou a otcovsky povýšenou generalisací o evropských sociálně demokratických stranách obhajuje nyní profesor Machotka poukazem na sociální demokracii německou a dodává suverénně, že „stejnou úlohu hrál marxismus i v jiných západních sociálně demokratických stranách.“ Bylo-li tomu skutečně tak, jak vysvětlí prof. Machotka na př. zajímavý úkaz, že se na vedoucí místa v II. internacionále v první čtvrtině tohoto století dostali socialisté tak jednoznačně nemarxističtí jako Jaurès, Henderson a MacDonald? Ve skutečnosti ovšem ideová struktura sociálně demokratických stran byla vždy různá v různých údobích a zemích; chtít prostě všechny vecpat do Prokrustova lože marxismu je počínání, které snad mohlo „projít“ ve Svobodném slově, které však je nepřípustné v jakékoli vážnější argumentaci. Na duchovním protipolu převážně marxistické německé sociální demokracie se nacházela britská Labour Party, inspirovaná domácími tradicemi nonkonformismu, chartismu, radikálního libe-

ralismu, na poli theorie pak dlouhou tradicí, táhnoucí se od „Utopie“ T. Morea až po Fabiány tohoto století. Od Keir Hardieho až po Attleeho byla strana vedena nespornými nemarxisty a reformističtí „marxisté“ (jako na př. Harold Laski) byli vždy ve zřejmé menšině. U stran kontinentálních byla situace složitější, přesto se však právě nejdůslednější a politicky nejúspěšnější strany (na př. skandinávské) vždy spíše blížily „odborářsko-fabiánskému typu“ britskému než marxismu německé a rakouské sociální demokracie. Právem lze kritizovat mnohé na theorii i praxi všech těchto stran: v žádném případě se však nedomníváme, že by západní sociálně demokratické strany měly jít do učení k čs. národním socialistům, jak je implikováno v knížce prof. Machotky; jakým novinkám by se tam mohly naučit? Jak na př. provádět kolektivní odsun menšin nebo jak dávat Beethovena na listinu proskribovaných a psát „Němec“ s malým „n“? či snad podávat demise před komunistickým pučem?

Závažnější však je these, že „i internacionální marxista Stalinova rázu se musil sklonit před nutností rozumného hájení národních zájmů“. Je překvapující, sedá-li právě sociolog po zkušenosti celého čtvrtstoletí na vějičku Stalinova „internacionálního marxismu“. Po dobu 25 let hraje Stalin výhradně rugby, tvrdě, že je „ve skutečnosti“ tennistou; kam se však dívá pozorovatel, který hráče ještě po 25 letech považuje za tennistu? Od vyloučení Trockého z UV VKS(b) v roce 1927, přes důsledné využívání všech komunistických stran Kominternou a Kominformou jen a jen ve prospěch sovětského imperialismu, přes v míru bezpříkladné vykořisťování satelitních států až po dnešní záměrné tažení proti sebemenším náznakům „kosmopolitismu“ — je tohle všechno snad pouhé „sklonění se před nutností rozumného hájení národních zájmů“, k němuž je „internacionální komunistický marxista“ přinucen proti své vůli?

These prof. Machotky je ovšem jen exilovým pokračováním neblaze proslulého postoje mnohých čs. národních socialistů z let 1945-48: po porážce svých německých jmenovců v druhé světové válce naložili nadměru „národně socialisticky“ s veškerým německým obyvatelstvem v Československu; čas od času dokonce výhrušně cosi zavrčeli na adresu nebožtíků Marxe a Engelse; ale tam, kde šlo o živého Stalina? Před veřejností se přímo předstihovali ve chvalozpěvech na jeho adresu a jeho „realismus“ doporučovali domácím komunistům (k jejich nemalému obveselení) k napodobení. Jak patrně, ani únorová zkušenost, kdy se konečně komunisté zařídili podle jejich

radu a usekli hlavu, dobrovolně na špalek položenu, nestačila některým z nich k poučení.

Konečně si prof. Machotka stěžuje na to, že mu připisují názory, které nezastává. Ope-ruje při tom větičkou z onoho „tak významného“ a „nejdůležitějšího současného dokumentu našeho politického života“, jímž je program Rady svobodného Československa, a zkráceně tak opakuje argument, s nímž již dříve do pole proti Skutečnosti vytáhl prof. Vratislav Bušek (sr. list pro vzájemné poklepávání na ramena věrných národních socialistů: „*Náš směr*“, I., č. 5, str. 15-18). Oba autoři projí proti mému článku „Nad troskami ilusí“ ve Skutečnosti IV., č. 5-6 (nikoli 3-4, jak píše prof. Machotka) a vztahují argumentaci tam obsaženou — subjektivně asi správně — na sebe. Napsal jsem tenkrát na adresu některých politiků starší generace: „Nedovážují se otevřeně zamítnout myšienku evropské... federace, poněvadž je v módě, a čas od času jí dokonce vzdají verbální hold. Je však pro ně něčím... co je sice záhodno slovy vyznávat, co však časově je takřka astronomicky vzdáleno a co v každodenní politické praxi smí a má být... potíráno.“ Dodatečným potvrzením těchto slov je právě brožura prof. Machotky. Ve spisku, určeném zřejmě vnitřní spotřebě zbytku věrných národních socialistů, nacházíme sice opět a opět pasáže o nutnosti „uvědomělého hájení národních zájmů“, za to však ani slůvka o evropské federalisaci, tím méně o tom, že by snad bylo záhodno provést revisi některých Pravd, které byly národně socialistické straně před léty zjeveny.

Prof. Machotka se ostatně neprávem podceňuje. Jeho „Poučení z exilu“ je (bohužel) dokumentem sociologicky významnějším než ona citovaná větička z programu RSC. Mladá generace není ani tak mladá ani tak naivní, aby se nepamatovala na význam a osud podobných slavnostních větiček z minulého odboje...

Závěrem: resence ve Skutečnosti č. 9-10 se týkala spisku „Poučení z exilu“, který by vydán 53letým profesorem Machotkou v r. 1952, nikoli knihy „Mravní problém ve světle sociologie“, kterou vydal 28letý dr. Machotka v Praze v r. 1927, tedy v době, kdy jeho kritik chodil ještě do obecné školy. Jak si vysvětlíme skutečnost, že dr. Machotka v roce 1927 psal sociologickou úvahu o naprosté nutnosti nadnárodních politických celků, zatím co profesor Machotka v roce 1952, kdy se tato stará idea konečně stala předmětem nejaktuálnějšího

politického zápasu, se o ní nezmiňuje ani slůvkem? Předpokládá snad u národně socialistických straníků takovou míru evropského a internacionálního uvědomení, že je jakákoliv zmínka o tom zbytečná? Sotva. Hypothesa psychologická, že totiž jde o amnesii, se zdá být stejně nepravděpodobnou. Za těchto okolností by se prof. Machotka neměl pohoršovat nad tím, je-li z jeho nápadného mččení v tomto směru, a zvláště z celého zaměření jeho spisku, usuzováno na jeho základní politické stanovisko.

Kamuflování politických a morálních ruin j: funkcí nevděčnou. O intelektuální kvalifikaci a schopnostech prof. Machotky netřeba pochybovat, avšak úkol, který si v poslední brožurce vytkl, je prostě nad lidské síly. Poválečnou organizaci, jež nesla název „čs. strana národně socialistická“ lze definovat snad jen negativně: nebyla socialistická (což by se dalo od-pustit), nebyla však ani humanitní (sr. odsun), ani demokratická (sr. zákaz stran), a konec konců nebyla ani národní (sr. důsledky pro národ). Národním socialistům může proto pomoci jen radikální revise jak principů, tak i veškeré dosavadní politické praxe. Nepomůže jim ani sebevětší talent kosmetický či mumifikační.

H.J.H.

REDAKCI DOŠLO:

- P. Demetz: *The Czech Themes of R. M. Rilke*. German Life and Letters, Oxford, 1952, IV.
- P. Demetz: *Goethes „Die Aufgeregten“*; zur Frage der politischen Dichtung in Deutschland. Franz Nowack Verlag, Hann. Münden, 1952.
- Dr. Miroslav Rašín: *Svoboda si žádá odvahy* (sbírka politických úvah a článků), New York, 1952. (Na skladě C.S. Publishing Co., 435 E 86 St., New York 28.)
- S. Brzobohatý: *Padni komu padni*. Edice Satiry, c/o M. Zárubová, 180 Westbourne Grove, London, W.11.
- Sir R. H. Bruce Lockhart: *Jan Masaryk*. Vyd. Ústav dr. E. Beneše, 45 Hans Place, London S.W.1. (Cena váz. 8s.)
- Sir Robert Bruce Lockhart: *Ústup z Prahy*. Vydal „Čechoslovák—FCI“, 37, Tregunter Rd., London, S.W.10. (Cena 6s., váz. 8s.)

OBRÁZKY Z ČSR

„MILUJI VELIKÉHO BRATRA...“

Rok 1945 je vlastně datem mého narození. Podle počtu let jsem ovšem daleko starší, ale rokem 1945 jsem začala skutečně žít. Mohla jsem konečně vytáhnout uschovávanou pětičipou hvězdu...

A víte, co mi v tom nejvíce pomohlo? Narození synka, malého Petra. Před tím jsem se na schůzích setkávala s otázkou vyřčenou či jenom očima naznačenou: „Tak co, kdy nám porодиš nového komunistu?“ Řeknete, třeba společenská otázka, dotaz ze slušnosti... Strana slavila velké výročí narozenin a v tutéž chvíli se narodil její nový člen. Tehdy jsem pochopila, že se stalo něco velikého...

Františka Koutná v pražském rozhlasu
5. ledna 1953.

„TAKOVÁ NAŠE KRÁSNA ČESKÁ
MAMINKA...“

Najednou začala mezi lidmi nějaká tlačénice. Maminka, taková naše krásná česká maminka, v tmavém zimníku a šátek přes hlavu, jen na čele jí vykukovalo trochu šedivých vlasů, ale nedala se a nedala a tlačila se dopředu. „Pusťte mě k němu! Já se musím poděkovat, já ho musím políbit!“ Soudruh Gottwald stál už na stupátku vozu... Tu se však už naše maminka prodrala až k němu, nikomu se nepodařilo ji zastavit. „Za nás, za všechny!“ „Nehněvej se, soudruhu,“ povídá potom, když ho pustila. „Já jsem musila. Kdybych jsme měli takového soudruha?“

Školský rozhlas dne 25. února 1953.

Z PROJEVU MIN. PŘEDSEDY...

Naším cílem je výstavba socialismu, naším cílem je služba občanstvu. A jistě my i tuhle tu službu občanstvu chceme postavit na socialistickou základnu. Ale když to mám dělat, tak si musím rozmyslet, když já ty malé řemeslníky a živnostníky likviduju, jestli tím v tomlectom momentě a tý době občanstvu a jeho zájmu posloužím. A jestliže já likviduju malé živnostníky a ty řemeslníky a dostanu se tím do bryndy, páč mi všichni lidé potom nadávají, říkají, no sakra, kde mám tu kobyly vokovat? Udělá všechno to kování koní na okrese jeden velké komunální podnik, aby tam z celého vokresu vodili kobyly, aby se kobyly kovaly potom na běžícím pásu...

I když si myslíme, že čím víc toho začneme a čím víc toho rozestavíme, tím rychleji se dojde k cíli, tak to není pravda. Vemte si naše elektrárny. Kdybysme jich tolik nerozestavěli, tak sme na tom byli s výrobou energetiky lepší.

A to ze všech stran se volá: „U nás se to musí začít, né, u nás se to musí začít.“ A bohužel u nás se tomu příliš podléhalo. My sme to všude rozrejpali, a teď máme spoustu elektráren rozestavených a žádnou dohotovenou.

Antonín Zápotocký na zasedání celostátní konference funkcionářů národních výborů dne 30. ledna 1953.

VLAK SVOBODY

AUTOR knížky *9.15 to Freedom* (Vlák k svobodě, vydalo nakladatelství Allan Wingate v Londýně), kryjící se pod pseudonymem Martin Fiala, podává dramatické vyličení známého loňského případu rychlíku Praha—Aš, který asi se stem cestujících prorazil česko-bavorskou hranicí a pomohl mnoha z nich k svobodě.

Osoby, vyskytující se v této knize, jsou skuteční, živí lidé: ašský lékař dr. Jaroslav Švec, který dal podnět k útěku, poněvadž ho oblastní komisař státní bezpečnostní policie chtěl v osmihodinovém výslechu přinutit, aby během týdne vyzradil své přátele v protikomunistickém podzemním hnutí; Karel Truksa, dozorce železniční správy v Chebu, na kterého se dr. Švec ihned obrátil s prosbou, aby mu pomohl přes hranice; Jarda Loskot, architekt, a René Škalský, student, kteří už byli stíháni STB a skryli se v Truksově bytě ve Františkových Lázních; strojvůdce Jaroslav Konvalinka, který dne 11. září 1951 převzal řízení pražského rychlíku od Chomutova přes Aš až do Bavorska, ačkoli byl původně určen k řízení vlaku p. Čuvaček, spolehlivý komunist; Karel Hovorka, pražský dělník s automatem; rodina Hotilova, bývalý inspektor státní policie Trobl a ostatní, kteří měli to štěstí, že je dozorce Truksa zpravil o této jedinečné možnosti útěku.

Martin Fiala se důkladně vyptal všech shora jmenovaných osob na jejich přípravy k útěku i na jejich osobní pocity během předcházejícího týdne a jejich líčení upravil ve velmi zdařilou povídku. Čte se jako detektivka s řadou vzrušujících momentů. Takové je na příklad líčení desetiminutového zpoždění na stanici v Chebu, kde železniční točnice nebyla v pořádku a bylo nebezpečí, že lokomotiva s Konvalinkou nebude moci odjet, čímž by byl celý plán ztroskotán; podobně stránky o komunistickém výslechu v Chebu jsou vskutku napínavé. V anglicky mluvicích zemích tato kniha nepochybně vzbudí zájem o osudy Československa a jeho občanů. Škoda, že podobných případů útěku už asi více nebude.

E. V. Erdely.

KUPUJEME ČESKÉ A SLOVENSKÉ KNIHY A ČASOPISY

*klasiky, díla náboženská; hospodářská, historická, beletrii, starší
i novou poesii. V Německu platíme markami, v ostatní cizině
dolary. Podrobné nabídky s udáním požadované ceny na*

REDAKCI SKUTEČNOSTI, MÜNCHEN,
POSTAMT 62, SCHLISSFACH 6, U. S. ZONE, GERMANY.

ODEBÍREJTE

NEW-YORSKÉ LISTY

435 E 86th Street, New York 28, N.Y.

★ ★ ★

SLOVENSKÝ

NEW-YORSKÝ DENNÍK

LZE OBJEDNATI NA TÉŽE ADRESE.

EDITIONS SOKOLOVA je prvním nakladatelstvem v zahraničí, které věnuje všemnu pozornost kulturnímu životu v exilu a ve své sbírce „KNIHY EXILU“ bude publikovat dokumenty dnešní poesie, krásné prosy a živých politických problémů. — „Knihy Exilu“ zahájily svazkem

FERDINANDA PEROUTKY

PROJEVY K DOMOVU.

Je to kniha pádného protestu proti nesvobodě, nesená duchem opravdové demokracie.

Bližší informace a program nakladatelství si vyžádejte na adrese

**EDITIONS SOKOLOVA, 13 CHEMIN DU VIDOLLET,
GENEVE, SUISSE.**

ÚSTAV DRA EDVARDA BENEŠE

pro politické, hospodářské a sociální studium v Londýně
(DR. BENES' INSTITUTE, 45, HANS PLACE, LONDON, W.1.)

vydal v českém překladě knihu vzpomínek

Sir ROBERTA BRUCE LOCKHARTA :

JAN MASARYK

Knihu možno objednat a předplatit v ústřední administraci Skutečnosti (způsob placení: sr. „Anglie“ str. 2 obálky t.č.).

CENA: angl. s. 8/-, \$ 1.20, austr. s. 12/-, šv. fr. a D.M. 5, atd.